

Moderni Japan i nasljeđe Drugog svjetskog rata: Povijest koja se vraća

---

Halovanić, Dominik

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:829028>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Dominik Halovanić

**MODERNI JAPAN I NASLJEĐE DRUGOG
SVJETSKOG RATA: POVIJEST KOJA SE VRAĆA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

**MODERNI JAPAN I NASLJEĐE DRUGOG
SVJETSKOG RATA: POVIJEST KOJA SE VRAĆA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Stevo Đurašković

Student: Dominik Halovanić

Zagreb, 2023.

Izjavljujem da sam diplomski rad *Moderni Japan i nasljeđe Drugog svjetskog rata: Povijest koja se vraća*, koji sam predao na ocjenu izv. prof. dr. sc. Stevi Đuraškoviću, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem a sam u radu poštovao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa sveučilišta u Zagrebu.

Dominik Halovanić

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijski okvir.....	4
3. Kontroverzna poglavlja japanske prošlosti i revizionistički mit.....	9
3.1. Masakr u Nankingu.....	12
3.2. Revizionizam i pitanje žena za ugodu.....	12
3.3. Hirošima- simbol japanske žrtve.....	13
4. Japan od 1945. do 1995. godine.....	14
4.1. Tokijski procesi i američka okupacija- 1945.-1952. godina.....	15
4.2. Japan i japansko društvo između 1952. i 1990. godine.....	17
4.3. Promjene tijekom devedesetih godina dvadesetog stoljeća.....	21
5. Japan danas.....	23
5.1. Era Shinza Abea: <i>Abenomics</i> , povijest i sigurnost.....	24
5.2. Politička struktura i suočavanje s prošlošću u Japanu.....	29
6. Zaključak.....	32
7. Literatura.....	34

1. Uvod

Dana 2. rujna 1945. godine, na palubi američkog bojnog broda USS Missouri usidrenom u Tokijskom zaljevu japanska delegacija, predvođena ministrom vanjskih poslova Mamorom Shigemitsuom, je potpisala instrumente bezuvjetne kapitulacije pred predstavnicima savezničkih snaga. Potpisivanja kapitulacije je označilo kraj azijske faze Drugog svjetskog rata. Kada govorimo o sjećanju na Drugi svjetski rat, iz europske perspektive, mi imamo fokus na zločine Adolfa Hitlera i Trećeg Reicha. Možemo reći da tu leži veliki problem kada govorimo odgovornosti Japana za rat i za mnogobrojne zločine koje su počinile japanske snage na području Istočne Azije. Iz zapadne perspektive, Drugi svjetski rat u ovom dijelu svijeta je započeo napadom zrakoplova japanske carske mornarice na brodove američke pacifičke flote 7. prosinca 1941. godine. Time se ignorira činjenica da su ratni sukobi na području Istočne Azije započeli 1931. godine napadom japanskih snaga na kinesku pokrajinu Mandžuriju.

Kao posljedica toga, pitanje uzroka sukoba i samog djelovanja japanskih oružanih snaga u razdoblju između 1931. godine i 1945. godine je izrazito kontroverzno političko pitanje u odnosima između država koje su ispaštale agresiju japanskih imperijalnih snaga i Japana. Zločini poput maskara u Nankingu (Nanjingu) 1937. godine u kojem je stradalo oko 300 tisuća ljudi, patnje “žena za ugodu“ (program japanskih vlasti kojim su tisuće žena i djevojaka iz okupiranih područja bili prisiljeni u prostituciju) i tako dalje, predstavljaju kamene spoticanja u odnosima s tim državama. Uz to, suočavanje s tim zločinima je kontroverzno političko i društveno pitanje u samom Japanu. Pitanje suočavanja s ovim zločinima je dodatno komplicirano i s time što je Japan prisiljen na kapitulaciju nakon što su dva grada uništena korištenjem nuklearnog oružja. Japan je prva, i za sada jedina zemlja protiv koje je korišteno nuklearno oružje.

Kao posljedica toga, možemo reći da „japansko sjećanje na rat jedno je od najvažnijih globalnih pitanja kulture sjećanja na ratove i zločine koja je porasla od 1990-ih“ (Hashimoto, 2015: 3). Sjećanje na Drugi svjetski rat je vrlo veliki društveni raskol u japanskom društvu. Uz to, kada govorimo o sjećanju na Drugi svjetski rat, moramo uzeti u obzir činjenicu da se je Japan našao na gubitničkoj strani. Sam završetak rata ne znači da društvo može jednostavno nastaviti kao da se ništa nije dogodilo. Ratovi uvijek ostave duboke ožiljke na bilo kojem društvu pa tako i na japanskom. Japanski slučaj suočavanja, odnosno nesuočavanja s prošlošću je zanimljiv zbog specifičnog razvojnog puta kojeg je Japan doživio nakon te presudne 1945. godine. Uz to,

veliku ulogu u tome kako se Japan odnosi prema svojoj prošlosti ovisi i o tome da mi vrlo često gledamo iz zapadne perspektive, a ne iz perspektive japanske kulture. Kao posljedica toga, možemo reći da „japanska ratna sjećanja nisu samo duboko kodirana u svakodnevnoj kulturi, ali su i mnogo više drugačiji od jedne, karikaturalne slike "amnezije" koju prikazuju zapadni mediji“ (Hashimoto, 2015: 4). Kao posljedica toga, u obzir moramo uzeti i japansku kulturalnu perspektivu. U Japanu danas imamo pluralizam narativa o ulozi Japana u Drugom svjetskom ratu. Taj pluralizam je posljedica različitih interpretacija razdoblja koje je prethodilo samom početku sukoba na u Istočnoj Aziji. To nas dovodi do toga da danas nemamo jednu službenu perspektivu o ulozi Japana u sukobima u razdoblju između 1931. godine i 1945. godine.

Kao posljedica toga, „u Japanu se poslijeratni diskurs o 'problematičnim' razdobljima povijest može grubo kategorizirati u tri različita narativa: onaj koji se usredotočuje na neizbježnost rata i time se država i vojska oslobađaju krivnje; drugi koji prikazuje državu i vojsku kao krivima za neopravdane postupke; a treći se fokusira na stradanju žrtava, prikazujući rat kao ljudsku tragediju“ (Saarinen, 2020: 122).

Iz odnosa ovih triju narativa, dolazimo do glavne hipoteze rada. Cilj je dokazati da politička struktura u Japanu onemogućava uspješno suočavanje s prošlošću. Kao posljedica toga, pokazat ćemo da je proces rješavanja „problema prošlosti“ u Japanu otišao u drugom smjeru nego onaj u Njemačkoj. Uz to, tu ćemo pokazati da je „problem povijesti“ u Japanu povezan sa željom za vojnom normalizacijom i promjenom političkog poretka koji je uspostavljen tijekom američke okupacije.

Pitanje „problema povijesti“ u Japanu nije novo te mnogi autori nude različite interpretacije procesa koji su doveli do njega. Jednu od najznačajnijih analiza problema suočavanja s prošlošću u Japanu radi sociologinja Akiko Hashimoto u svojoj knjizi *The Long Defeat: Cultural Trauma, Memory and Identity in Japan*. Ona smatra da „središte te debate ne tiče se samo o ratne odgovornosti nego i nacionalne pripadnosti, na odnosima između pojedinca i države, te odnosima između živih i mrtvih“ (Hashimoto, 2015: 2-3). Odnos prema „problemu prošlosti“ u Japanu time predstavlja veliki društveni rascjep koji se vrti oko tri različite interpretacije rata. Kao posljedica toga, Hashimoto smatra da postoje tri glavna puta kojim se taj problem može riješiti, a to su nacionalistički i pacifistički pristup te suočavanje s prošlošću (Hashimoto, 2015: 123-133) Također, uz ovu knjigu, važni su radovi ostalih autora koji daju svoju perspektivu na „problem povijesti“ u Japanu. Mark R. Mullins, u članku *Neonationalism, Religion, and Patriotic Education in Post-disaster Japan*, smatra da su prirodne katastrofe 1995. i 2011. godine omogućile da religijske organizacije pronađu put za ostvarivanje svojih

političkih agendi po pitanju revizije ustava i propagiranja patriotskog obrazovanja (Mullins, 2016: 2-3). Kao posljedica toga, možemo reći da prema Mullinsovom argumentu, religijski nacionalizam je sila koja pogoni urušavanje poslijeratnog poretka. Na drugoj strani, Koichi Nakano, u članku *Contemporary Political Dynamics of Japanese Nationalism*, smatra da je uspon nacionalizma u Japanu posljedica kombinacije ekonomskog liberalizma i autoritarne politike premijera Junichira Koizumia i Shinza Abea te da se taj nacionalizam manifestira kroz antagonističnu politiku prema Kini i Koreji (Nakano, 2016: 6-10). Uz to, kada govorimo o suočavanju s prošlošću, važan je i članak Kaise Saarinen. Saarinen, u članku *The Factionalisation of Memory in Japan*, smatra da u sukobima narativa o prošlosti dominira revizionistička elita te da to onemogućava poboljšanje odnosa s Južnom Korejom i Kinom (Saarinen, 2020: 132) Također, neka istraživanja povezuju ovu pobunu s problemom sjećanja i tu se ističe članak Akike Takenake. Takenaka, u članku *Japanese Memories of the Asia-Pacific War: Analyzing the Revisionist Turn Post-1995*, smatra da je japanski narod prihvatio da su oni žrtve rata, a da je revizionistička pobuna posljedica pritiska vanjskih aktera da se Japan ispriča za posljedice japanskih osvajanja (Takenaka, 2016: 7). Kao posljedica svega ovoga, možemo vidjeti da postoje različite interpretacije uzroka “problema povijesti” i revizionističke pobune nakon 1995. godine. Ovo su samo neki od radova koji se bave problemom suočavanja s prošlošću u Japanu.

Rad je podijeljen na šest poglavlja uključujući i *Uvod*. U poglavlju koji slijedi odmah iza Uvoda, Teorijski okvir dotaknut ćemo se pojmova koji su važni kako bismo mogli lakše razumjeti procese koji su se dogodili u Japanu unazad trideset godina. Tu ćemo se dotaknuti pojmova kao što politike povijesti, kulturalna trauma i post sjećanje (*post-memory*). Nakon toga slijedi poglavlje *Kontroverzna poglavlja japanske prošlosti i revizionistički mit*. U ovom dijelu ćemo identificirati koji je odnos revizionističkih narativa prema kontroverznim područjima u japanskoj prošlosti. Tu ćemo se baviti pobijanjem narativa da je rat bio posljedica pritiska europskih kolonijalnih sila i Sjedinjenih Američkih Država. Tu ćemo istaknuti važnost promjena koje su dogodili u japanskom društvu od restauracije cara Meijia 1868. godine do početka ratnih sukoba u Istočnoj Aziji. Uz to, ovdje ćemo se dotaknuti simbola Hirošime, ali kontroverznih poglavlja kao što su pitanje “žena za ugodu” i masakra u Nankingu. Nakon toga slijedi poglavlje *Japan od 1945. do 1995.* U ovom poglavlju ćemo pokušati opisati sve poglavlju ćemo opisati unutarnju i vanjsku politiku Japana u razdoblju od kraja Drugog svjetskog rata do 1995. godine. Razlog tomu je činjenica da odnos prema nasljeđu ratova na području Istočne Azije moramo staviti u kontekst razvojnog puta japanskog društva nakon

kapitulacije 1945. godine, ali i usporedbe s procesima koji su se dogodili u Zapadnoj Njemačkoj tijekom ovog razdoblja. Za kraj ovog promatranog razdoblja je odabrana 1995. godina zbog specifičnih događaja koji su označili odnos Japana prema vlastitoj prošlosti. Zatim, u poglavlju *Japan danas*, dotaknut ćemo se političkih, ekonomskih, društvenih promjena koje su se dogodile u Japanu od 1995. godine do danas. Tu ćemo se dotaknuti izazova koje Japan susreće u sferama vanjske i unutarnje politike. Također, u ovom poglavlju ćemo se dotaknuti i nasljeđa bivšeg premijera Shinza Abea, najznačajnije političke ličnosti Japana u 21. stoljeću. Nasljeđe bivšeg premijera Shinza Abea ćemo promatrati kroz njegov program ekonomskog oporavka, ali i kroz njegov odnos prema povijesti, sigurnosti i obrazovanju. Zatim ćemo obraditi kako politička struktura u Japanu determinira odnos prema tamnim aspektima japanske prošlosti. Nakon ovog poglavlja slijedi *Zaključak*.

2. Teorijski okvir

Sjećanje na neke događaje može ostaviti duboke traume u nekom društvu. Kao posljedica toga, kulturnu traumu možemo definirati kao situaciju „kada članovi zajednice osjećaju da su bili podvrgnuti užasnom događaju koji ostavlja neizbrisive tragove na njihovu grupnu svijest, zauvijek obilježavajući njihova sjećanja i mijenjajući njihov budući identitet na temeljne i neopozive načine“ (Alexander, 2004: 1).

Postoje različiti izvori kulturne traume. To mogu biti ratni sukobi, prirodne nepogode, nagle političke promjene, teroristički napadi, radikalne ekonomske promjene, prisilne migracije stanovništva, genocid, atentat na popularnog političkog vođu, i tako dalje. Kao posljedica toga, mnoge i različite društvene promjene mogu imati traumatske posljedice na društvo. To nas dovodi do toga da „traumatski status pripisuje se stvarnim ili izmišljenim pojavama, a ne zbog njihove stvarne štetnosti ili njihove objektivne naglosti, ali jer se vjeruje da su ti fenomeni naglo, i štetno, pogodili kolektivni identitet“ (Alexander, 2004: 9-10).

Kulturalna trauma uzrokovana različitim društvenim promjenama ne nastaje u vakuumu. Za njezinu aktualizaciju je potrebno zadovoljiti neke preduvjete kako bi ona ušla u psihu cijelog društva. Jedna od glavnih karakteristika kulturalne traume je činjenica da ona vrlo često bude zaboravljena od strane društva koje je iskusilo te traumatske događaje. Ovaj proces je posebice prisutan u kulturnim traumama koje su posljedica nasilnih događaja kao što su primjerice ratovi

ili prisilne migracije. Aktualizacija kulturne traume uvijek dolazi nakon što prođe određeno razdoblje od trenutka događanja kulturne traume (Alexander, 2004: 5-7).

Za aktualizaciju kulturne traume važna je uloga nositelja utjecaja unutar društvu. Najvažniji akteri u ovom procesu su međunarodni tribunali, domaći sudovi, domaća politička elita, državna birokracija i masovni mediji. Međunarodni tribunali i domaći sudovi mogu igrati značajnu ulogu u aktualizaciji kulturne traume. Najznačajniji primjer tomu je suđenje Adolfu Eichmannu 1961. godine. Suđenje Eichmannu je aktualiziralo temu Holokausta i time je ovaj zločin uveden u širu društvenu svijest. Državna birokracija i domaća politička elita imaju također veliku ulogu u aktualizaciji društvene traume. Ova dva aktera imaju veliku ulogu u tome kako se kulturna trauma prikazuje domaćoj publici, odnosno, oni imaju mogućnost da artikuliraju značenje nekog događaja kao traumatičnog za cijeli kolektiv. Posljednji nositelj utjecaja kojeg moramo spomenuti su zasigurno masovni mediji. Danas živimo u dobu masovnih medija i oni nas prate na svakom koraku. Različiti oblici masovnih medija nam mogu dati iskustvo kulturne traume. Unatoč tome kada govorimo o ulozi masovnih medija, moramo biti oprezni jer se vrlo često dolazi do namjernog, ili slučajnog, pretjerivanje u skali zločina i izokretanja činjenica kako bi se povećala profitabilnost proizvoda (Alexander, 2004: 18-19)

Uz to, kada govorimo o kulturnoj traumi, ne smijemo ni zaboraviti ni one koji su je iskusili na različite načine. Kada govorimo o aktualizaciji kulturne traume i načina sjećanja na nju, možemo identificirati dvije glavne dihotomije. Prva dihotomija je odnos pobjednik i gubitnik. Kada gledamo na poziciju pobjednika, možemo reći da za njega trauma predstavlja situaciju trijumfa, odnosno, ona stvara situaciju ponosa i snage jer je nadjačao onoga koji je uzrokovao traumatsku situaciju. Za gubitnika, ova situacija ima posljedicu da osjeća stida i gubitka, no to ne mora biti potpuno negativna situacija. Situacija gubitnika, može biti i jaki kohezivni element, pogotovo ako on pokušava izgraditi svoj identitet na kultu žrtve. Sljedeća dihotomija je odnos počinitelja i žrtve. U središtu ove dihotomije je odnos prema samoj traumi. Iz pozicije žrtve, možemo reći da je u središtu ovog odnosa je situacija nemoći pred katastrofom (Hashimoto, 2015: 43). Na drugoj strani imamo perspektivu počinitelja. Iz perspektive počinitelja imamo osjećaje srama, ali i straha. Osjećaj srama je posljedica toga činjenice da je pojedinac zbog svojeg sudjelovanja u zločinima izgubio svoj moralni identitet dok osjećaj straha proizlazi iz toga da se izbjegne procesuiranje zbog svojeg sudjelovanja u tim zločinima (Giesen, 2004: 116-117). Kao posljedica toga, u obje strane masovnog zločina prisutan je jedan element traume.

Kada govorimo o prošlosti, nije dovoljno samo znati o njezinim tamnim poglavljima, nego je i važno suočiti se sahis njima. Proces suočavanja s prošlošću možemo definirati proces prorade

nasilne prošlosti, a to ne činimo samo na osobnoj razini nego i na široj društvenoj razini te na razini institucija (Delaye, 2015: 62). Cilj suočavanja s prošlošću je razaranje preduvjeta koji su doveli do oblikovanja ideologije koja je služila za legitimaciju nasilja. Uz to, suočavanje s prošlošću ima za cilj zacjeljivanje rana koje su posljedica nasilne prošlosti. Kao posljedica toga, „suočavanje s prošlošću za zemlju znači obnavljanje prekinutih veza između etničkih, religijskih, regionalnih ili političkih skupina, između susjeda, ali i političkih stranaka“ (Delaye, 2015: 71). Suočavanje s prošlošću je važno kako se ne bi ponovno rasplamsali narativi koji bi mogli ponovno uzrokovati pojavu nasilja. Uz to, još jedan od ciljeva suočavanja s prošlošću je pitanje pravde za žrtve nasilja.

Postoji više načina kako se možemo suočiti s tamnim mrljama u našoj prošlosti. Najčešća metoda suočavanja s prošlošću je putem sudova, no ova metoda je vrlo često problematična jer je objektivnost sudstva vrlo često kompromitirana te je zbog toga potrebno stvaranje neutralnih sudskih tijela od strane međunarodne zajednice (Delaye, 2015: 63). Najbolji primjer toga je Međunarodni kriminalni tribunal za bivšu Jugoslaviju. Uspješnost suočavanja s prošlošću ne ovisi samo o metodi koju odaberemo, nego o političkoj i društvenoj volji da prihvatimo činjenicu da prošlost vrlo rijetko može biti svedena na dihotomiju crno/bijelo.

Kao posljedica toga, najbolju manifestaciju uspješnosti suočavanja s prošlošću možemo vidjeti u politikama povijesti. Povijest nije neutralan pojam, nego on ima svoju ideološku pozadinu. Mi govorimo o nasljeđu povijesnih događaja iz današnje perspektive, no oni su vrlo često obojani modernim vrijednostima, a posebice različitim ideološkim pozicijama. Povijest i način na koju mi nju shvaćamo je vrlo važno zbog toga što povijesni događaji imaju značajnu ulogu u oblikovanju našega identiteta, ali i za legitimaciju različitih političkih poredaka. Kao posljedica toga, politike povijesti su „načini i oblici ophođenja suvremenih država s nacionalnom prošlošću, poglavito s njezinim „tamnim stranama““ (Kasapović, 2019: 942). Ova situacija je posebice prisutna u društvima koja su bila izložena dubokim, i vrlo često oprečnim, političkim sustavima. Dva politička sustava koja su ideološki suprotna mogu imati potpuno drugu interpretaciju određenih povijesnih događaja. Iako bi politike povijesti i učenje povijesti trebali biti objektivni procesi, mi nismo u mogućnosti da izbjegnemo određenu razinu pristranosti. Uz to, važnu ulogu u politikama povijesti igraju akteri koji su nositelji utjecaja u društvu. Ovdje govorimo o utjecaju političkih elita, masovnih medija, organizacija civilnog društva te ostalih aktera koji se bave polemikom različitih povijesnih događaja. Kao posljedica toga, „politike povijesti žele otkriti kako se konstruira javna slika povijesti i identiteta u nekom društvu, i to ne samo zakonodavnom i sudbenom praksom nego i kroz javne diskurse i društvene

obrede“ (Kasapović, 2019: 943). To nije nikada bilo važnije nego danas. Danas živimo razdoblju pluralizma identiteta i kao posljedica toga, naš odnos prema prošlosti ima vrlo važnu ulogu kako se formira naš društveni identitet. Globalizacija, uz sve svoje pozitivne posljedice, dovela je i do toga da dolazi do erozije tradicionalnih koncepcija kolektivnog identiteta. To ima za posledicu da politike povijesti imaju ulogu oblikovanja kolektivnog identiteta, ali i da se povijesni događaji konstantno evaluiraju (Cipek, 2007: 22-23)

Najpoznatiji primjer politika povijesti je zasigurno *Historikerstreit* koji počinje 1986. godine objavom članka Ernsta Noltea. U svom članku, „Nolte smatra da se razdoblje Trećeg Reicha treba gledati u okvirima globalne, svjetske povijesti u vrijeme Drugog svjetskog rata, a ne isključivo unutar tadašnje Njemačke“ (Passeri, 2019: 124-125). Ovdje možemo vidjeti da se dovodi u pitanje dotadašnje poimanje razdoblja Trećeg Reicha. Iako se ovdje ne ide u smjeru povijesnog revizionizma, možemo reći da je cilj da se potakne novo razmišljanje o događajima koji su rezultirali konačnim rješenjem i Holokaustom.

Nolteov članak je izazvao puno kontroverzi. Jedan od najkontroverznijih Nolteovih argumenata je činjenica da on „smatra kako se narod previše osvrće na detalje unutar ideje „konačnog rješenja“ i na brutalne scene iz koncentracijskih logora, zaboravljajući da je nacionalsocijalizam bio politički pokret i da ga se treba analizirati i s drugih perspektiva“ (Passeri, 2019: 124). Iz ovoga možemo vidjeti da on napušta dotadašnju paradigmu promatranja razdoblja Trećeg Reicha. Ovo radikalno napuštanje akademskog *mainstreama* je dovelo do otvaranje ponovne debate o Trećem Reichu. U debatu o povijesti Trećeg Reicha nisu se uključili samo povjesničari, nego i filozofi, političari i mnogi drugi koji su željeli dati svoju perspektivu na događaje koji su doveli do uspona nacista na vlast, ali i na same argumente koje je dao Nolte o odnosu između dvije totalitarne ideologije, nacionalsocijalizma i komunizma (Passeri, 2019: 125-126). Kada gledamo Noltea i njegov *Historikerstreit*, možemo vidjeti da je za sve povijesne događaje, kako za kontroverzne pa tako i za nekontroverzne, važno voditi otvorenu debatu. Kao posljedica toga, ono što *Historikerstreit* pokazuje je činjenica da je nemoguće interpretirati prošlost bez određenog političkog konteksta te da isti povijesni događaj može imati različite interpretacije sukladno našim vrijednostima (Cipek, 2005: 55-56). Povijesni događaji nikada nisu jednostavni te ih je vrlo neodgovorno reducirati na set datuma. Povijesni događaji, a posebice oni koji su naglo promijenili prethodni poredak, su posljedica djelovanja ekonomskih, političkih i društvenih promjena koje se naoko ne čine relevantnim, ali su imali ulogu u tome da postave temelje velikih promjena.

Veliku ulogu u tome igraju povjesničari i njihov stav prema znanstvenoj disciplini povijesti. Svi povjesničari su revizionisti jer se o povijesnim događajima konstantno vode debate i istraživanja te je gotovo nemoguće izbjegnuti da uzmemo neku poziciju kada govorimo o njima (Banner, 2021: 9-10). Unatoč tomu, možemo reći da postoji značajna razlika između historiografske revizije i povijesnog revizionizma. Kada govorimo o našem znanju o prošlosti, možemo reći da ono stalno evoluiralo. Ono evoluiralo zbog toga što se stalno provode istraživanja i debate o povijesnim događajima ili povijesnim ličnostima te se kroz te procese otkrivaju novi dokazi koji omogućuju novu reinterpetaciju prošlosti. Time možemo reći da historiografska revizija predstavlja dobru formu revizije prošlosti zbog toga što se on temelji na znanstvenim metodama i pokušava dati objektivnu sliku prošlosti.

Kao posljedica toga, „historiografska revizija se razlikuje od nelegitimne revizionističke historiografije svojom privrženošću istini-pogodne znanstvene spoznajne vrijednosti, ali i prihvaćanjem hijerarhije vrijednosti prema kojima kognitivne vrijednosti imaju prednost nad drugim vrijednosnim sudovima u historiografiji“ (Tucker, 2008: 4).

Na drugoj strani imamo povijesni revizionizam. Ovaj proces interpretacije prošlosti je problematičan jer „temeljni cilj povijesnog revizionizma je zamagliti jasnu granicu koja postoji između žrtava i agresora“ (Oh i Ishizawa-Grbić, 2000: 46). Povijesni revizionizam je štetan po zdravlju odnosa unutar društva i među društvima jer dovodi do toga da se narativi koji su prethodili zločinima samo dalje reproduciraju te se time sprječava da društvo zacijeli rane. Povijesni revizionizam zapravo predstavlja jedan oblik pseudo-znanosti. Historiografska revizija i povijesni revizionizam imaju različite ciljeve, ali i različitu publiku. Historiografska revizija želi pronaći odgovore pitanja u životu u prošlosti te je prihvaćena zbog svojih metodoloških temelja među heterogenom publikom dok povijesni revizionizam ima za cilj smanjivanje povijesne krivnje i pronalaženja krivaca za percipiranu nepravdu te zapravo ima terapijsku komponentu za jednu marginalnu, ali homogenu skupinu (Tucker, 2008: 5-7).

To nas dovodi do problema *post-memory* (post-sjećanja). *Post-memory* možemo definirati kao „sjećanje bez iskustva koja se nasljeđuje kroz sredinu u kojoj se odrasta“ (Takenaka, 2016: 8). Teorija transgeneracijskog prenošenja iskustva kulturne traume se temelji na istraživanju koje su provele Marianne Hirsch i Eva Hoffman na potomcima Židova koji su iskusili traumu Holokausta. Prema tom istraživanju, potomci onih koji su preživjeli traumu Holokausta imaju tragove traume svojih roditelja (Takenaka, 2016: 8). Kao posljedica toga, *post-memory* možemo smatrati jednim od elemenata koji imaju značajan efekt na koji se društvo sjeća kulturne traume. Također, ono nam daje odgovor na ponašanje nositelja utjecaja u društvu koji koriste svoj

položaj za oblikovanje kolektivnog identiteta. Kao posljedica toga „osobna sjećanja prenesena u obitelji oblikovala su osjećaje javnih intelektualaca i umjetnika, političara i birokrata dublje nego što je to bilo obično prepoznato“ (Hashimoto, 2015: 26). Problem koji proizlazi iz *post-memory* je taj što se u tom prenošenju sjećanja značajni dio iskustava naših predaka izgubi te smo mi prisiljeni stvoriti vlastito sjećanje na temelju nepotpunih informacija. To nas dovodi do toga da je *post-memory* jedna od glavnih poveznica koja povezuje fenomen kulturne traume s politikama povijesti i povijesnim revizionizmom.

3. Kontroverzna poglavlja japanske prošlosti i revizionistički mit

Iz revizionističke perspektive, Japan je bio glavna sila na području Istočne Azije koja se borila protiv imperijalizma europskih sila i Sjedinjenih Američkih Država. Najznačajniju obranu ove pozicije je dao kontroverzni povjesničar Hayashi Fusao u svome djelu *Dai Toa Senso Kotei Ron* (Veliki istočnoazijski rat je bio pravedan rat) iz 1962. godine. Fusao je smatrao da modernizacija Japana nakon restauracije cara Meijia 1868. godine predstavlja proces obrane od utjecaja Sjedinjenih Američkih Država i europskih kolonijalnih sila te da širenje Japana na područje Korejskog poluotoka, Kine i Jugoistočne Azije predstavlja obrambeni mehanizam od zapadnog imperijalizma (Oh i Ishizawa-Grbić: 2000: 47-48). Japan, kao posljedica toga, je imao svetu ulogu da oslobodi podčinjene azijske narode od jarma zapadnog imperijalizma. Unatoč tomu, povijesne činjenice i sama politika japanskih vlasti u razdoblju između 1868. godine i 1945. godine idu u suprotnost s revizionističkom perspektivom Hayashia Fusaoa i ostalih revizionista.

Prije 1868. godine, Japan je bio jedna politički izolirana i ekonomski zaostala zemlja. Iako je car na papiru bio najmoćnija figura u japanskom političkom sustavu, svu vlast u zemlji je imao šogun iz dinastije Tokugawa. Godine 1853., u Tokijski zaljev je uplovila američka flota pod zapovjedništvom komodora Perrya i to je bio presudni događaj za japansko društvo, ali i za dotadašnji feudalni poredak. S restauracijom moći cara Meijia 1868. godine i ukidanjem šogunata, Japan je krenuo u proces ekonomske, političke, vojne, društvene i tehnološke modernizacije i glavni uzori u ovom procesu su bile europske kolonijalne sile, a posebice Velika Britanija. Uz to, ono što je Japan dobio od svojih europskih partnera je i ideja za stvaranje vlastitog kolonijalnog carstva. Ono što možemo reći o japanskoj modernizaciji u ovom razdoblju je da dolazi do kombinacije zapadnih tehnologija i načina organiziranja institucija s japanskim duhom te je to uzrokovalo vjeru u superiornost Japana i japanskog društva (Ishikawa,

2002: 282). Kao što smo već rekli, Japan je bio inspiriran kolonijalnom politikom svojih zapadnih uzora te je kao posljedica toga krenuo u seriju sukoba kojima je želio proširiti svoj utjecaj. Prvi sukob je bio Sino-japanski rat (1894.-1895.) protiv umirućeg Kineskog carstva te je mirovnim sporazumom u ovom sukobu Japan dobio Tajvan i Koreju. Zatim je 1904. godine krenuo u sukob sa Ruskim carstvom te je time dobio kontrolu nad dijelom Mandžurije. Kada je u Europi započeo Prvi svjetski rat, Japan je bio na strani Antante te je osvojio njemačke teritorije u regiji. Svi ovi uspjesi su potaknuli vjeru da je Japan ravan velikim silama Zapada poput Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država u pogledu svojeg prava na kolonijalnu ekspanziju (Harper, 2009: 1).

Japan je bio jedna od zemalja osnivačica Lige naroda te je kao posljedica toga prihvatio svjetski poredak poslije potpisivanja mirovnog sporazuma u Versaillesu. Kao posljedica toga, Japan je, uz ostale tadašnje svjetske sile, sudjelovao u institucionalizaciji međunarodnih odnosa. Jedan od primjera toga je Washingtonski sporazum početkom 1920-ih kojim su velike sile međusobno ograničile veličinu vlastitih mornarica i osigurala politiku otvorenih vrata u Kini (Best, 2018: 18-19). Velika promjena u Japanu se događa nakon početka Velike depresije 1929. godine. Do 1929. godine, mogli bismo reći da se je Japan nalazio na putu da postane stabilna demokratska država. Unatoč tomu, Velika depresija je uzrokovala gubitak povjerenja u parlamentarne institucije i time su se uzdigle nacionalističke struje u japanskoj politici, posebice one koje su bile povezane s oružanim snagama. To je dovelo do toga da je vjera u japansku izuzetnost evoluirala „tijekom tridesetih i ratnog razdoblja, na antizapadnu ideologiju, općenito odbijajući ideje prosvjetiteljstva i moderne“ (Ishikawa, 2002: 282). To je okrenulo Japan i japansko društvo prema ideji traženja japanske obećane zemlje.

Japan je rješenje svojih ekonomskih i političkih problema pronašao u kolonijalnoj ekspanziji, posebice prema Republici Kini. Kina je bila očita meta japanske kolonijalne ekspanzije. Kina je stoljećima bila regionalni hegemon na području Istočne Azije. Unatoč tomu, do dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća, Kina je bila sekundarni igrač na području Istočne Azije te je bila pogođena problemom ekonomske zaostalosti za Zapadom, ali i dubokom političkom krizom. Odnosi unutar Kine su se počeli normalizirati nakon 1926. godine, kada je na vlast došao Chang Kai Shek. Kada gledamo japansku politiku prema Kini na početku tridesetih, možemo reći da je Japan vidio Kinu kao mjesto koje može pružiti rješenje za nedostatak prirodnih resursa, ali i mjesto gdje može naseliti japanske kolonizatore (Wilson i Cribb, 2018: 81-83). Japanske političke elite su vjerovala, zbog brze transformacije iz jedne feudalne zemlje u modernu velesilu, da je japanski narod superioran ostalim narodima Istočne Azije. Kao posljedica toga,

ovdje možemo vidjeti da je vjera u japansku izuzetnost dovela do toga da se u Japanu stvorila misao da on mora osloboditi narode Azije od zapadne hegemonije (Szpilman i Saaler, 2018: 38-43).

Japanska ekspanzija u Istočnu i Jugoistočnu Aziju je započela napadom na kinesku pokrajinu Mandžuriju 1931. godine. Zapadne sile su reagirale na japansku ekspanziju ekonomskom i političkom izolacijom te je to rezultiralo time da se Japan približi ekspanzionističkim silama u Europi, Mussolinijevoj Italiji i Hitlerovoj Njemačkoj. Kao posljedica toga, Japan je 1936. godine ušao u savez s Nacističkom Njemačkom usmjerenim protiv Sovjetskog Saveza te je kasnije postao dijelom Trojnog pakta. Sve ovo je kulminiralo diplomatskim previranjima u 1940. i 1941. godini. Nakon pada Francuske 1940. godine, Japanu je dopušteno da okupira sjeverni dio Francuske Indokine. Širenje japanskog utjecaja u regiji, posebice na područje Kine, je išlo u suprotnost interesima Sjedinjenim Američkim Državama i kao posljedice toga, one su 1941. godine uvele embargo na izvoz nafte u Japan (Wilson i Cribb, 2018: 84). To je bio jedan od glavnih povoda napada Japana na američku pacifičku flotu 7. prosinca 1941. godine. Istovremeno s time, japanske snage su krenule na kolonijalne posjede Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Nizozemske. Kako bi legitimizirao svoje napredovanje, Japan je opravdao svoj imperijalizam kroz svoj program “*Greater East Asia Co-Prosperity Sphere*“ koji je trebao promijeniti odnos snaga u regiji i osloboditi narode Istočne Azije od dominacije zapadnih kolonijalnih snaga (Wilson i Cribb, 2018: 85). Unatoč tomu, realnost japanske okupacije naroda Istočne i Jugoistočne Azije je bila puno drugačija od toga, odnosno, možemo reći da je ovaj program samo služio za legitimaciju zamjene europske kolonijalne vlasti s onom japanskom. Uz to, ono što je veliki problem za one koji vjeruju da je Japan bio osloboditelj naroda Istočne Azije, jest činjenica da je japanska okupacija bila iznimno brutalna za te narode. Tijekom japanske okupacije Istočne i Jugoistočne Azije došlo je do eksploatacije prirodnih bogatstva za potrebe japanske ratne industrije, ali i brojnih zločina naspram nevinih civila. Jedan od primjera toga je Sook Ching¹ masakr u Singapuru tijekom veljače i ožujka 1942. godine. Ovo je samo jedan primjer japanske brutalnosti tijekom napredovanja na područje Jugoistočne Azije. Iako se nismo mogli dotaknuti svih aspekata japanske kolonijalne ekspanzije i promjena u političkom sustavu koje su dovele do početka ratova na području Istočne Azije, možemo reći da sa svime ovime mit o Japanu kao osloboditelju pada u vodu.

---

¹ Sook Ching masakr su počinile japanske snage nad Kinezima i ostalim anti-japanskim skupinama u Singapuru u razdoblju od 21. veljače do 4. ožujka 1942. prilikom čega je stradalo između pet i pedeset tisuća ljudi (Singsank, 2020: 78-81).

3.1. Masakr u Nankingu

Jedan najkontroverznijih događaja tijekom japanske kolonijalne ekspanzije je zasigurno masakr u Nankingu u prosincu 1937. godine. Nanking je bio glavni grad Republike Kine u ovom razdoblju, i kao posljedica toga, vrlo važna strateška meta za napredujuće japanske snage. Masakr u Nankingu je bio uvertira u brutalnost koju će japanske snage pokazati diljem Istočne Azije. Prilikom masakra u Nankingu poginulo je oko tristo tisuća ljudi i uglavnom se radilo o nenaoružanim kineskim civilima (Dowell, 2010. 1). Kada gledamo povijest masakra u Nankingu, ne smijemo ni zaboraviti djelovanje malene skupine zapadnjaka predvođenih šefom kineske podružnice njemačke tvrtke Siemens, Johnom Rabeom. John Rabe je uz pomoć ostalih zapadnjaka uspio organizirati neutralnu zonu u kojoj su deseci tisuća kineskih civila mogli pronaći sigurno utočište (Dowell, 2010. 1). Rabeovi zapisi iz ovog razdoblja i zapisi ostalih zapadnjaka postat će temelj aktualizacije ovog stravičnog događaja tijekom devedesetih godina.

Masakr u Nankingu je jedan od velikih kamena spoticanja između u odnosima između Narodne Republike Kine i Japana. Za Kineze, masakr u Nankingu predstavlja najočitiju manifestaciju japanskog militarizma i imperijalističkih tendencija (Yang, 2001: 73). Otvaranje debate o masakru u Nankingu tijekom devedesetih će uzrokovati reakciju revizionističkih snaga u Japanu. Revizionističke snage u Japanu ne dovode samo u pitanje brojku poginulih, nego i postojanje samih događaja te da je to samo jedan od elementa komunističke propagande kojima je cilj staviti stigmu na cijeli japanski narod (Yang, 2001: 67-69).

3.2. Revizionizam i pitanje žena za ugodu

Jedan od najkontroverznijih pitanja japanske prošlosti je problem "žena za ugodu". Ovdje se radi o „ženama koje su tijekom rata bile smještene u japanske vojne bordele, gdje su bile prisiljene na seksualne odnose s vojnicima“ (Sumio, 2018: 428-429). Pitanje postojanja ovog programa seksualnog ropstva, ali i odgovornosti japanske vlade, će ostati zaboravljeno do devedesetih godina. Žene, koje su uglavnom dolazile iz japanskih kolonijalnih posjeda u Koreji i Tajvana, su uglavnom postajale dio ovog programa time što su bili zavarane od strane onih

koji su ih regrutirali (Sumio, 2018: 429). Postojanje ovog programa je vrlo kontroverzno za revizionističke struje.

Za revizioniste je ovo pitanje vrlo kontroverzno jer erodira ciljeve revizionističkog mita te kao posljedica toga oni dovode u pitanje odgovornosti japanske vlade, ali i postojanje samog programa. Postoji više razloga za negiranje postojanje ovog programa. Prvi razlog je taj što postojanje ovog programa erodira ideološku legitimaciju japanskih osvajanja, odnosno da japanski imperijalizam nije štutio one koji nisu Japanci (Oh i Ishizawa-Grbić, 2000: 51). Drugi razlog za negiranje ovog programa je vezan za samu prirodu japanskog nacionalizma. Postojanje ovog programa seksualnog ropstva od strane japanskih osvajača je posljedica kombinacije vjere u japansku superiornost i muškog šovinizma za vrijeme imperijalnog razdoblja (Oh i Ishizawa-Grbić, 2000: 51-52). Kao posljedica toga, pitanje odgovornosti za ovaj program nije samo problem u odnosima prema žrtvama i pitanju kompenzacije za njihovu patnju, nego je i pitanje održavanja postojećih rodni odnosa u japanskom društvu. To nas dovodi do toga da pitanje žena za ugodu za revizioniste ima i duboke posljedice na japansko društvo. Japansko društvo je izrazito patrijarhalno, pogotovo ako ga usporedimo s ostalim razvijenim društvima. Japan je danas najniže rangirana zemlja OECD-a po pitanju ravnopravnosti spolova te mnogo zaostaje za ostalim razvijenim zemljama po pitanju zaštite od seksualnog uznemiravanja i ostalih prava žena (Sakakibara, 2023: 1). To nas dovodi do toga da negiranje postojanja stanica za ugodu i negiranje odgovornosti japanske ratne vlade za taj program predstavlja značajni dio pokušaja da se taj patrijarhat još više ojača te da se unazadi društveni napredak na području prava žena.

3.3. Hirošima- simbol japanske žrtve

Dana 6. kolovoza 1945. godine, američki bombarder *Enola Gay* je ispustio nuklearnu bombu Dječacić (*Little Boy*) nad gradom Hirošima. To je bio prvi put da je nuklearno oružje korišteno u ratovanju. Tri dana kasnije, 9. kolovoza 1945. godine, atomska bomba pod nazivom Debeljko (*Fat man*) je ispuštena na grad Nagasaki. Pitanje opravdanosti Hirošime i Nagasakija je predstavlja jedan veliki razdor u odnosima između Sjedinjenih Američkih Država i Japana.

Iskustvo brutalnih borbi na pacifičkim otocima jer uvjerilo Sjedinjene Američke Države da će invazija na japanske glavne otoke (Kyushu, Shikoku, Honshu i Hokkaido) uzrokovati goleme

vojne i civilne gubitke. Iz pozicije Sjedinjenih Američkih Država, bacanje atomskih bombi je ubrzalo završetak rata, a time i smanjilo broj žrtava na obje strane. Kao posljedica toga, odbijanje ikakve javne isprike za žrtve korištenja nuklearnog oružja je posljedica konteksta Hladnog rata, ali i vjerovanja da je odluka predsjednika Trumana bila pravedna (Sadao, 1995: 101-107). Nastavak hladnoratovske politike ne ispričavanja za uništavanje Hirošime i Nagasakija se još uvijek nastavlja te nijedan američki predsjednik od kraja Hladnog rata pa do danas se nije ispričao za ovu kontroverznu odluku. Unatoč tome, od početka 21. stoljeća pa do danas, bilo je nekih pozitivnih promjena. Najznačajnija promjena stavova se je dogodila 2016. godine kada je, prilikom obilježavanja 71. godišnjice bacanja atomske bombe na Hirošimu, američki predsjednik Barack Obama izrazio žaljenje za uništavanje Hirošime i pozvao na uništavanje zaliha nuklearnog oružja (Hu i Domonoske, 2016: 1)

Iz japanske perspektive, Hirošima i Nagasaki su postala dva velika simbola patnje japanskog naroda. Kao posljedica toga, revizionisti uzimaju ova dva grada kao elemente svoga narativa o Japanu kao žrtvi zapadnog imperijalizma. Iz toga proizlazi da za revizioniste, uništavanje Hirošime i Nagasakija nije bilo u svrhu spašavanja američkih vojnika, nego je imalo za cilj pokazati Sovjetskom Savezu da su Sjedinjene Američke Države glavni akter u regiji (Sadao, 1995: 108-111). Hirošima i Nagasaki će imati presudnu ulogu na psihi japanskog društva. To nas dovodi do toga da će kulturna trauma uništavanja ova dva grada će postati značajni dio japanskog mentaliteta o vlastitoj odgovornosti. S kratkim pregledom svih ovih kontroverznih poglavlja u japanskoj prošlosti i revizionističke pozicije prema njima, dolazimo do toga kako se oblikovao odnos Japana prema njima u razdoblju od 1945. godine do danas

4. Japan od 1945. do 1995. godine

Kada gledamo odnos Japana prema nasljeđu Drugog svjetskog rata, moramo se dotaknuti događaja koji su se dogodili odmah nakon japanske kapitulacije. Japan se, kao i poražena Njemačka, našao pod okupacijom pobjednika. Unatoč tomu, okupacije poražene Nacističke Njemačke i Japana su rezultirale drugačijim posljedicama. Japan je, za razliku od Njemačke, bio okupiran samo od strane Sjedinjenih Američkih Država. Američka okupacija i njezin utjecaj na politički sustav Japana, ali njezine druge posljedice će igrati veliku ulogu u tome kako će se japansko društvo odnositi prema nasljeđu Drugog svjetskog rata. Uz to, kada govorimo o

Japanu i njegovoj unutarnjoj i vanjskoj politici tijekom ovog razdoblja, možemo reći da veliku ulogu igraju međunarodna politička previranja.

Kada gledamo politiku suočavanja s prošlošću u Japanu tijekom ovog razdoblja, možemo vidjeti neke sličnosti, ali i značajne razlike s procesom suočavanja s prošlošću u Njemačkoj. Tu ćemo vidjeti koji su procesi u Njemačkoj doveli do uspješnog suočavanja s prošlošću te zašto nije bilo sličnih procesa u Japanu. Uz to, veliki faktor kojeg se moramo dotaknuti je kulturalna trauma korištenja nuklearnog oružja protiv Japana i posljedice toga za japanski mentalitet u ovom razdoblju. Veliku ulogu u ovom razdoblju će imati odnos političkih snaga. Promjena odnosa političkih snaga će dovesti do otvaranje debate o nasljeđu ratova na području Istočne Azije. Kao posljedica toga, razdoblje između kraja Drugog svjetskog rata 1945. i prve javne isprike japanske vlade za počinjenu agresiju 1995. godine stvorit će preduvjete za trenutačnu veliku debatu oko nasljeđa ratova na području Istočne Azije.

4.1. Tokijski procesi i američka okupacija- 1945.-1952. godina

Kao što je bio slučaj s poraženom Nacističkom Njemačkom, Saveznici su odlučili dovesti one odgovorne za zločine koji su počinjeni na području Istočne Azije i Pacifika pred pravdu. Unatoč tome, kada govorimo o usporedbi suđenja u Nürnbergu i onog u Tokiju, možemo vidjeti velike razlike u tome kako se provodio proces. Najbolji primjer toga je činjenica da „od sedam ratnih zločinaca klase A (onih kojima se sudilo za zločin protiv mira vođenja agresivnog rata) osuđenih na smrt na Tokijskom sudu za ratne zločine, samo je jedan, ratni ministar vanjskih poslova Koki Hirota, bio civil“ (Ogawa, 2000: 43).

Tu možemo vidjeti veliku razliku sa slučajem poražene Njemačke. Tijekom sudskog procesa u Nürnbergu i procesa denacifikacije, cilj je bio kazniti i civilnu i vojnu administraciju koja je bila odgovorna za zločine koje su njemačke snage počinile između 1939. i 1945. godine u Europi, ali i izbrisati ideologiju nacionalsocijalizma iz njemačkog društva (Theholocaustexplained.org, 2023: 1). Krajnji cilj je bio stvaranje uvjeta u kojima bi se izgradilo tolerantno i demokratsko njemačko društvo. Kada govorimo o Japanu, okupacijske snage su oblikovale početni narativ o razlozima početka rata. Narativ koji se formira u ovom razdoblju je narativ o žrtvi japanskog naroda. Japanski narod se prikazuje kao žrtva pogrešne politike vojnih i političkih elita te on ne snosi nikakvu odgovornost za njihove zločine

(Takenaka, 2016: 9). Kao posljedica toga, možemo vidjeti da se u ovom razdoblju počeli formirati temelji budućih narativa o japanskoj imperijalnoj prošlosti.

Veliku ulogu u ovakvom procesuiranju pravde za zločine koje su japanske imperijalne snage počinile na području Istočne Azije je zasigurno imao američki general i zapovjednik okupacijski snaga Douglas MacArthur. Jedna od njegovih najkontroverznijih odluka je zasigurno odluka o sudbini cara Hirohita, odnosno „MacArthur je odbio zahtjeve da se sudi caru Hirohitsu kako bi održao malo stabilnosti koje je ostalo u Japanu“ (Ogawa, 2000: 43). Ta odluka je bila vrlo kontroverzna zbog toga što su mnogi vidjeli cara kao odgovornog za sve što se dogodilo na području Istočne Azije, no moramo također gledati ovu odluku iz interesa Sjedinjenih Američkih Država u ovo vrijeme. Godine 1949., nakon višegodišnjeg građanskog rata, kineska komunistička stranka, predvođena Mao Ce-tungom, je pobijedila nacionalističke snage predvođene Chang Kai Shekom. Uspostava komunističkog režimi u Kini 1949. godine i početak Korejskog rata 1950. godine je dovelo do promjene američke strategije prema Istočnoj Aziji (Arakawa, 1997: 11). Kao posljedica toga, širenje komunizma je potaklo Sjedinjene Američke Države da traže saveznike u regiji, a Japan je time postao vrlo važan partner. Kao posljedica toga, kada gledamo iz ove perspektive, možemo zaključiti da Sjedinjene Američke Države nisu željele prejako kazniti Japan. Car je time postao element kontinuiteta koji je omogućavao Sjedinjenim Američkim Državama da lakše upravljaju Japanom.

Još jedan važan faktor koji je proizašao iz ovog razdoblja je japanski ustav i njegova najkontroverznija odredba, a to je poznati članak 9. Kao posljedica toga „članak devet novog "mirovnog" ustava usvojenog 1947., koji je u osnovi napisalo osoblje MacArthura, obvezao je japanski narod zauvijek [da] se odrekne rata... prijetnje upotrebe sile““ (Ogawa, 2000: 43). Japan se ovim člankom odrekao postojanja vlastitih oružanih snaga. Kao posljedica toga, glavna linija obrane Japana će biti Sjedinjene Američke Države, kojima je dopušteno otvaranje vojnih baza. Glavni razlog ovomu je činjenica da je cilj bilo spriječiti bilo kakvu mogućnost da Japan krene u nekakva nova osvajanja. Unatoč tomu, godine 1954. japanska vlada je uspjela u tome da ishodi od Sjedinjenih Američkih Država mogućnost da stvori vojne kapacitete za vlastitu samoobranu i to je dovelo do stvaranja Japanese Self Defence Forcea. Razlog stvaranja JSDF-a su regionalna politička previranja i kontekst Hladnog rata. Veliku ulogu u tomu je igrao Korejski rat. Korejski rat je bio jedan od prvih trenutaka u kojem se ideološki sukob dvaju blokova pretvorio u vojni sukob. Kao posljedica toga, Sjedinjenim Američkim Državama, je bilo u interesu da Japan stvori ograničene sposobnosti da se obrani od strane agresije, ali i da istovremeno osigura vlastitu unutarnju stabilnost (Arakawa, 1997: 12-15).

4.2. Japan i japansko društvo između 1952. i 1993. godine

Potpisivanje sporazuma iz San Francisca 1951. godine omogućilo je Japanu da zatvori poglavlje o Drugom svjetskom ratu te da se posveti vlastitom razvoju. Sporazum iz San Francisca je „službeno okončao položaj Japana kao imperijalne sile, osigurao kompenzaciju onima koji su patili u Japanu tijekom Drugog svjetskog rata i okončao savezničku poslijeratnu okupaciju Japana“ (Adst.org, 2016: 1). Sporazum je donio velike geopolitičke promjene Japanu. Kao posljedica sporazuma, Japan je morao prihvatiti odluke Međunarodnog tribunala za Daleki Istok, te se morao odreći svih prava na Koreju, Tajvan i na specijalne privilegije u Kini (Adst.org, 2016: 1). Kada govorimo o unutarnjoj politici, možemo vidjeti da je glavni cilj bio zaboraviti ono što se dogodilo prije 1945. godine te da je fokus stavljen na unutarnju stabilnost i na učvršćivanje savezništva sa Sjedinjenim Američkim Državama. Godine 1955. na japansku političku scenu stupa Liberalno demokratska stranka (LDP). LDP je nastao spajanjem Demokratske stranke i Liberalne stranke 1955. godine kako bi se stvorila konzervativna protuteža Socijalističkoj stranki. Socijalistička stranka Japana je svoju ideologiju temeljila na antimilitarizmu i potpori za proširenje socijalne države (Hasegawa, 2022: 1). U razdoblju od 1955. do 1996. godine, Socijalistička stranka Japana će biti glavni ideološki rival LDP-u.

To nas dovodi do toga da „nakon što je konzervativna Liberalno-demokratska stranka (LDP) počela dominirati japanskom vladom sredinom 1950-ih, ekonomski imperativi materijalnog rasta i stabilnosti imali su prednost nad kaznom za prošla djela, dok su politički imperativi sigurnosti i savezništva sa Sjedinjenim Državama imali su prioritet nad pomirenjem s komunističkom Kinom i Sovjetskim Savezom“ (Hashimoto, 2015: 16-17).

Fokus na ekonomski prosperitet je uzrokovao da pitanje odgovornosti Japana za zločine postane zaboravljeno. Unatoč tome, možemo reći da je ovakav stav prema kulturnoj traumi je karakterističan za svako društvo jer je cilj da se trauma zaboravi te da se posveti budućnosti. Sličan proces zaboravljanja traume Drugog svjetskog rata dogodio se i u Njemačkoj. U Njemačkoj imamo situaciju da su se mnogi u poraću odlučili da je veći prioritet bio rješavanje pitanja vlastite egzistencije, a ne propitivanje narativa o prošlosti dok su mnoge institucije također željele prekriti svoju povezanost s režimom Trećeg Reicha (Delaye, 2015: 64-66). Ovdje možemo vidjeti jednu veliku sličnost između početne faze suočavanja s prošlošću u Njemačkoj i Japanu.

Unatoč tome, možemo reći da su nakon nekog vremena, procesi suočavanja s prošlošću u Japanu i Njemačkoj otišli u potpuno drugim smjerovima. Kada govorimo o njemačkom slučaju, možemo reći da su tu promjenu uzrokovali unutarnji i međunarodni faktori. Njemačka je nakon kraja Drugog svjetskog rata bila podijeljena na četiri okupacijske zone. Ta podjela je trajala do 1949. godine kada je od američke, francuske i britanske okupacijske zone formirana Savezna Republika Njemačka (Zapadna Njemačka), dok je iz sovjetske zone formirana Njemačka Demokratska Republika (Istočna Njemačka). Jedan od glavnih problema nove Zapadne Njemačke je bio odnos prema onima koji su bili žrtve nacionalsocijalizma. Kao posljedica toga kancelar Konrad Adenauer je krenuo u obnovu odnosa između Nijemaca i Francuza, ali i sa Židovima u novonastaloj Državi Izrael (Rienzi, 2015: 1). Suđenje Eichmannu 1961. godine dovelo je do otvaranja debate o Holokaustu te je to imalo i posljedice na Zapadnu Njemačku. Velika promjena se dogodila nakon početka suđenja u Frankfurtu za zločine počinjenje u Auschwitzu, koja su trajala od 1963. do 1965. godine, i na kojima su njemački pravosudni organi, a ne pobjedonosni Saveznici sudili za zločine režima Trećeg Reicha (Rienzi, 2015: 1). Suđenja u Frankfurtu, ali i pritisak poslijeratne generacije, su otvorila raspravu o odgovornosti njemačkog naroda za zločine Trećeg Reicha. Uz to, veliku ulogu u uspješnom suočavanju s prošlošću je odigralo ponašanje svih segmenta društva koji su također počeli preispitivati svoj zavjet šutnje. Jedan od najboljih primjera toga je politika kancelara Willya Brandta. Brandt, iako je i sam bio žrtva Hitlerovog režima, smatrao je da svi Nijemci imaju odgovornost za zločine Trećeg Reicha (Rienzi, 2015: 1). Također, Brandt je pokrenuo politiku pomirenja s državama Istočnog bloka pod nazivom *Ostpolitik*. Sve ove promjene su omogućile da nasljeđe Trećeg Reicha postane dio njemačkog identiteta.

Kada govorimo o slučaju Japana tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina, možemo vidjeti da nije bilo velikog pritiska odozdo koji bi prisililo institucije da priznaju svoju odgovornost za zločine tijekom ratova na području Istočne Azije, dok na drugoj strani imamo situaciju da su vlade, ali i moćne veteranske organizacije željele držati populaciju slijepu o zločinima koje su počinile japanske imperijalne snage (Ogawa, 2000: 44). Veliku ulogu u propagiranju tog zavjeta šutnje je imao odnos veterana prema generacijama rođenim nakon 1945. godine, ali kulturni kontekst Japana koji ga značajno razlikuje od Zapadne Njemačke. Za generacije rođene nakon 1945. godine, propitivanje odgovornosti svojih roditelja je vrlo često išlo u suprotnost s konceptom nepropitivanja autoriteta roditelja, odnosno, velika prepreka propitivanju odgovornosti se je nalazila u strogoj patrijarhalnoj i hijerarhijskoj prirodi japanskih obitelji (Hashimoto, 2015: 36-37). Ovaj kulturni faktor će imati veliki faktor u tome kako će se

poslijeratne generacije nositi s tamnim aspektima nasljeđa svojih predaka. Kao posljedica toga, iz ograničenih priča svojih predaka, buduće generacije su bile izložene narativima o hororima rata, osjećajima srama za počinjene zločine, ali i onima koji su slavili postupanje japanskih snaga (Hashimoto, 2015: 37-46). Ovaj prijenos sjećanja će postati temelj postojanja proturječnih narativa. Uz to, obnova odnosa Japana s Kinom i Južnom Korejom tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina nije bila posljedica želje za pomirenjem, nego s ciljem ostvarivanja strateških interesa. Normalizacija odnosa između Japana i Južne Koreje 1965. godine je primarno vođena ekonomskim razlozima, odnosno Japan je Južnoj Koreji obećao povećanje robne razmjene i investicija dok se Južna Koreja odrekla svih prava na kompenzaciju za japansku kolonijalnu vlast (Fukuya, 2023: 1). Slična situacija se dogodila i s normalizacijom odnosa s Narodnom Republikom Kinom 1972. godine. Kada govorimo o normalizaciji odnosa između Japana i Narodne Republike Kine, Narodna Republika Kina se je odrekla svih prava na reparacije dok je Japan prihvatio politiku “jedne Kine“ i dao blagu ispriku za počinjene zločine, no nije prihvatio punu odgovornost za počinjenu agresiju (He, 2017: 1). To nas dovodi do toga da možemo reći da su japanske vlade željele nastaviti politiku zaborava o ponašanju svojih oružanih snaga na području Istočne Azije. Jedan od glavnih razloga tomu je činjenice da bi otvaranje priče o zločinima počinjenima između 1931. godine i 1945. godine išlo u kontradikciju s rebrendiranjem Japana kao nacije mira.

Kao posljedica mirnodopskog ustava kojeg su nametnule Sjedinjene Američke Države, ali i iskustva činjenice da je protiv njega korišteno nuklearno oružje, došlo je do toga da Japan napusti stoljetnu tradiciju militarizma, ali i da sebe smatra kao simbolom mira. Iskustvo uništenja Hirošime i Nagasakija s nuklearnim oružjem je uzrokovalo da Japan počinje gledati na sebe kao žrtvu. Manifestaciju ove kulturne traume možemo vidjeti u popularnoj kulturi, a najbolji primjer toga je zasigurno film *Godzilla* iz 1954. godine. U filmu, Japan se je našao pod napadom golemog čudovišta koje je mutiralo kao posljedica detonacije hidrogenske bombe te Japan prisiljen stvoriti novo moćno oružje kojim je čudovište napokon poraženo (Honda i Kayama, 1954). Film služi kao metafora ne samo za iskustvo Japanaca koji su iskusili uništavanje dva velika grada s nuklearnim oružjem, nego i metafora za činjenicu da je postojanje nuklearnog oružja prijetnja opstanku čitavog čovječanstva. Generacije koje su rođene nakon kraja Drugog svjetskog rata su bile izložene narativima da je rat ultimativno zlo te manifestaciju toga možemo vidjeti u primjerima popularne kulture kao što je manga *Hadashi no Gen* Keijia Nakazawe (Hashimoto, 2015: 10-12). Pacifizam u Japanu tijekom ovog razdoblja možemo vidjeti u otporu prema intervenciji velikih sila u unutarnje poslove drugih država.

Najbolji primjer toga je značajan otpor japanskog društva prema američkoj intervenciji u Vijetnamu, a taj sentiment je bio posebice izražen među onima koji su proživjeli američke zračne napade na japanske gradove (Takenaka 2016: 10). Narativ da je rat ultimativno zlo bit će dominantan do otvaranja rasprave o prošlosti tijekom devedesetih godina. Uz to, ovaj narativ, koji je proizašao iz percepcije da su obični Japanci žrtve vlastitih političkih i vojnih elita, i dan danas uzrokuje situaciju da su mnogi Japanci nepovjerljivi prema političkim autoritetima (Hashimoto, 2015: 114-115).

Kada govorimo o hladnoratovskom razdoblju u Japanu, ne smijemo ni zaboraviti kako obrazovne institucije prenose znanje o japanskoj prošlosti. U razdoblju koji je slijedio odmah nakon japanske kapitulacije, japanske obrazovne institucije su odmah došle pod kontrolu američkih okupacijskih snaga. Cilj američkih okupacijskih snaga je bio izgradnja demokratskog Japana utemeljenog na pacifističkim temeljima (Nozaki i Salden, 2009: 119). Promjene u sustavu obrazovanja se događaju tek nakon kraja američke okupacije 1952. godine. Veliku ulogu u ovim promjenama je igrala i politička struktura u Japanu. Od 1955. godine do 1993. godine, japanskom političkom scenom je dominirao konzervativni LDP. Kao posljedica toga, tijekom pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća došlo je do pokušaja da se u kurikulum povijesti stave različiti revizionistički narativi koji bi smanjili odgovornost Japana za počinjenu agresiju i prikazali japansku politiku kao borbu protiv zapadnog imperijalizma (Nozaki i Salden, 2009: 121-124). Veliki problem se je vrtio oko toga kako se pristupa učenju povijesti. Konzervativne struje unutar Ministarstva obrazovanja su dovodile u pitanje znanstveni pristup povijesti, odnosno da se povijesti pristupi iz perspektive empirijskih podataka, te su smatrale da se podučavanje prošlosti u Japanu treba staviti u specifični kontekst Japana i njegovog razvoja (Nozaki i Salden, 2009: 121-124). Unatoč tomu, autori udžbenika, ali i odlučni pojedinci su se odupirali tim nastojanjima. Sukob oko kurikuluma povijesti je rezultirao time da je 1982. godine došlo do pokušaja objave prvog nacionalističkog udžbenika povijesti. Jedan od glavnih razloga pokušaja objave ovog udžbenika je povezan s promjenama standarda unutar ministarstva obrazovanja (Nozaki i Salden, 2009: 126). Pokušaj objave ovog udžbenika je rezultirao ne samo kritikama unutar zemlje, nego je skandal vrlo brzo poprimio i međunarodni karakter. Kritike, koje su uglavnom dolazile iz Južne Koreje i Kine, smatrale su da se promjenom fraza kojima se opisuje postupanje japanskih snaga želi umanjiti japanska odgovornost za zločine, a tu možemo izdvojiti primjer gdje se riječ "invazija" zamijenila frazom "napredovanje" (Nozaki i Salden, 2009: 126-128). Posljedice ovog skandala su uzrokovale pozitivan pomak u tome kako se pristupa pisanju udžbenika u Japanu. Jedna od tih pozitivnih

posljedica je i "Klauzula o susjednoj zemlji" „koja zahtjeva da prilikom certificiranja udžbenika treba uzeti u obzir zabrinutost susjednih država koje su stradale u ratu“ (Hashimoto, 2015: 90).

Osamdesete godine su doba ekonomskih i političkih promjena. Jedna od velikih promjena je bila neoliberalna revolucija koju sere predvodili američki predsjednik Ronald Reagan i britanska premijerka Margaret Thatcher. Neoliberalna revolucija je pogodila i Japan pod vodstvom premijera Yasuhira Nakasonea te je dovelo do nastavka japanskog ekonomskog buma. Jedna od velikih posljedica neoliberalnih reformi je bila značajna deregulacija ekonomije. Kao posljedica toga. razdoblje od sredine osamdesetih do 1991. godine je poznato kao "*Baboru Jidai*", odnosno "era mjehurca", u kojem je došlo značajnog bogaćenja Japana i posljedično s time i procvata tržišta nekretnina (Klepo, 2023: 1). Vrijeme ekonomskog buma je trajalo do 1991. godine kada je mjehur na tržištu nekretnina puknuo te je došlo do kraha Tokijske burze. Pucanje mjehura i kraj ekonomskog prosperiteta koji je trajao od kraja Drugog svjetskog rata je uzrokovalo veliku društvenu krizu čije se posljedice osjećaju dan danas

Osamdesete godine neće biti samo važne zbog ekonomskih promjena nego i zbog prvih znakova razbijanja zavjeta šutnje u ulozi Japana u zločinima počinjenima na području Istočne Azije. Veliku ulogu u tome će imati novine Asahi. Asahi Shimbun su jedne od najvećih i najstarijih dnevnih novina u Japanu. S početkom u 1986. godini, novine Asahi će redovito objavljivati ratna sjećanja japanskih veterana, koji su napokon bili spremni iskazati svoju odgovornost za počinjene zločine, osjećaje da su bili manipulirani i prisiljeni umrijeti za ostvarivanje neostvarivih nacionalnih interesa od strane vlade i vojnih autoriteta, ali i iskustvo svakodnevnih Japanaca, odnosno, iskustvo zračnih napada, osobne patnje i gladi (Hashimoto, 2015: 31-36). Publikacije ratnih sjećanja će prestati sredinom 2010-ih. Novine Asahi su do dan danas trn u oku revizionističkih snaga u Japanu zbog svoga konzistentnog stava o odgovornosti Japana za zločine počinjene na području Istočne Azije.

4.3. Promjene tijekom devedesetih godina 20. stoljeća

Tijekom devedesetih godina 20. stoljeća došlo je do mnogih promjena koje imaju svoje posljedice danas. Devedesete godine su za Japan, kao i za ostatak svijeta bile razdoblje velikih društvenih i političkih promjena. Na početku devedesetih godina, došlo je do urušavanja socijalističkog bloka i raspada Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika. Kada gledamo sami

Japan, početkom devedesetih je došlo do kraja japanskog ekonomskog čuda i započinjanja razdoblja ekonomske stagnacije. Uz to, 7. siječnja 1989. godine umire car Hirohito, državni poglavar Japana čija je uloga tijekom ratova na području Istočne Azije predmet kontroverzi do dan danas. Također, u ovom razdoblju dolazi do otvaranja Narodne Republike Kine prema Zapadu. Kao posljedica toga, devedesete godine prošlog stoljeća su bile turbulentno razdoblje za japansku politiku i društvo.

Sa svim ovim društvenim, političkim i ekonomskim promjenama došlo je i do promjena odnosa prema nasljeđu ratova na području Istočne Azije i odgovornosti Japana za zločine počinjene u razdoblju od 1932. godine do 1945. godine. Jedan od prvih problema koji se je otvorio je pitanje “žena za ugodu“. Početkom devedesetih, novine Asahi su objavile dokumente koji su dokazali uključenost japanske vlade u program uspostavljanja sustava “žena za ugodu“ i pozivali su vladu da prizna odgovornost te da isplati reparacije žrtvama (Takenaka, 2016: 3). Uz to, s ovim otvaranjem rasprave o povijesti i nasljeđu ratova na području Istočne Azije, poklopile su se i političke promjene u samom Japanu. Na ovom području imamo situaciju da „napredak u suočavanju s prošlošću započeo je tek 1993., nakon što je LDP izbačen s čela vlade prvi put u 38 godina, a Morihiro Hosokawa iz Japanske nove stranke stvorio novu centrističku koalicijsku vladu“ (Ogawa, 2000: 44). Tijekom LDP-ovih vlada, možemo reći da je vrijedio zavjet šutnje oko suočavanja s prošlošću. Promjene na političkoj sceni su omogućile da se otvori javna debata oko nasljeđa ratova na području Istočne Azije te da se naprave pozitivni pomaci u odnosu Japana s njegovim susjedima koji su bile žrtve japanske agresije tijekom tridesetih i četrdesetih godina 20. stoljeća. Godine 1994. na vlast dolazi koalicijska vlada LDP-a i Socijalističke stranke, predvođena socijalističkim premijerom Tomiichiom Murayamom. Jedan od najvažnijih pozitivnih pomaka u ovom razdoblju se dogodio tijekom komemoracije 1995. godine za pedesetu godišnjicu kraja Drugog svjetskog rata kada je premijer Tomiichi Murayama iskazao prvu javnu ispriku japanske vlade za japansku agresiju (Ogawa, 2000: 44). S ovom isprikom su učinjeni prvi koraci prema tome da se Japan suoči s tamnim poglavljima u vlastitoj prošlosti. Uz ispriku za japansku agresiju, Murayamina vlada je pokrenula nekoliko programa kojima bi se žrtvama japanske kolonijalne ekspanzije platila odšteta za proživljenu patnju. Jedan od najvažnijih programa pokrenutih u Murayaminoj vladavini je Azijski ženski fond koji je u razdoblju od 1995. do 2007. godine ženama s područja Istočne Azije, koje su bile prisiljene postati dio sustava “žena za ugodu“, isplatio odštetu za pretrpljenu patnju (Kakuchi, 2015: 1). Unatoč tome, gledajući retrospektivno, možemo reći da su ovi pozitivni pomaci, koji su bili posljedica politika centrističkih i lijevih vlada u razdoblju od 1993. do 1996. godine, dovele do

revizionističke pobune, odnosno da revizionistički narativi budu sve glasniji u glavnoj japanskoj političkoj stranci, LDP-u. Nakon ovog kratkotrajnog opadanja s vlasti, LDP se vraća na scenu kao dominantna politička stranka u Japanu te će to imati vrlo velike posljedice na odnos Japana i japanskog društva prema nasljeđu ratova na području Istočne Azije.

Lijeve i centrističke snage su izgubile mogućnost da kontroliraju LDP nakon 1996. godine. LDP tijekom većine svoje prošlosti nije bio monolitna struktura, odnosno, unutar njega su postojale različite frakcije koje su borile za utjecaj te je to uzrokovalo da agenda stranke ovisi o odnosu snaga između tih frakcija (Saarinen, 2020: 127). Frakcijske borbe unutar LDP-a i moćni ideološki rival u obliku Socijalističke stranke Japana su obuzdavale ekstremniju politiku LDP-a prije 1996. godine. Nakon 1996. godine, možemo vidjeti da je došlo promjena unutar političke strukture u Japanu koje otežavaju suočavanje s prošlošću. Prvi faktor je promjena izbornog sustava u Japanu kojim je prihvaćen većinski izborni sustav, ali i činjenice da je došlo do centralizacije samog LDP-a i propasti njegovog glavnog ideološkog rivala, socijalista (Nakano, 2016: 6-7). Drugi razlog je promjena unutar samih političkih elita. Devedesete godine su razdoblje velike smjene generacija unutar političkih elita, odnosno, došlo je do odumiranja onih koji su imali prvotno iskustvo s ratom, i kao posljedica toga, nove generacije osjećaju smanjenu potrebu da se ispričaju za odgovornost svojih predaka (Nakano, 2016. 5-6). U razdoblju od 1996. godine pa do danas, LDP nije bio na vlasti samo u razdoblju između 2009. i 2012. godine. Razlog opadanja s vlasti LDP su bili brojni korupcijski skandali, ali i pojava organizirane opozicije u obliku Demokratske stranke Japana (DPJ). Unatoč tome, popularnost DPJ je naglo pala nakon lošeg pristupa u rješavanju katastrofe u nuklearnoj elektrani Fukushima i to je dovelo do toga da se stranka raspadne na dvije nove stranke, Ustavnu demokratsku stranku i Demokratsku stranku za narod (Yamaguchi, 2022: 1). Raskol u DPJ-u i pad popularnosti nakon katastrofe u nuklearnoj elektrani Fukushima je omogućilo da LDP, predvođen Shinzom Abeom, ponovno dođe na vlast.

5. Japan danas

Diskurs oko japanske prošlosti ne možemo promatrati vakuumu i stoga moramo nešto moramo reći o unutarnjim problemima i vanjskopoličkim izazovima koji su prisutni u Japanu danas. Japansko društvo se susreće s mnogim društvenim problemima. Jedan od najznačajnijih problema je velika demografska kriza. Kada gledamo dobni sastav stanovništva Japana,

„trećina Japanaca starija je od 60 godina i izuzev Monaka zemlja ima najstariju populaciju na svijetu“ (Klepo, 2023: 1). Ova činjenica dovodi u pitanje funkcioniranje mirovinskog i zdravstvenog sustava. Iako su različite vlade pokušavale potaknuti različite programe povećavanja nataliteta, možemo reći da su oni uglavnom bili neuspješni. Uz to, veliki problem je i ekonomska stagnacija. Današnja japanska ekonomije se nije u potpunosti oporavila ekonomskog kraha 1991. godine i veliki problem je postojanje golemog javnog duga (Klepo, 2023: 1)²

Kada govorimo o japanskim vanjskopolitičkim izazovima veliki problem za Japan su previranja u regiji. Tu možemo reći da „u središtu ovog sukoba je Kina, njezine hegemonističke težnje i njezina polaganja prava na razne otoke u Južnom i Istočnom kineskom more na koje također polažu pravo brojne druge nacije u regiji“ (Cooney: 2018: 26). Uz to, ovdje govorimo o izazovima koje predstavlja nuklearni i balistički program kojeg vodi Demokratska Narodna Republika Koreja. Kao posljedica toga, sve ove ugroze prema Japanu predstavljaju značajan pritisak da se Japan mora i sam promijeniti. Najveći sigurnosni izazov za moderni Japan je ekspanzionistička politika Narodne Republike Kine. Narodna Republika Kina, posebice nakon što je na vlast došao trenutni vođa Xi Jinping, se ponaša sve agresivnije u regiji. Glavni kameni spoticanja u diplomatskim odnosima u regiji su pitanje neovisnosti i suvereniteta Republike Kine (Tajvana), ali i militarizacija umjetnih otoka te pitanja oko razgraničenja na moru između Narodne Republike Kine i Japana te eksploatacija prirodnih resursa u spornim regijama (Sposato, 2022: 1). U teritorijalnim sporovima između Narodne Republike Kine i Japana se ističe spor oko otočja Senkaku kojeg obje države smatraju svojim teritorijem.

5.1. Era Shinza Abea- *Abenomics*, povijest i sigurnost

Osoba koja je najviše obilježila moderni Japan je zasigurno bivši premijer Shinzo Abe. On je tijekom svoja dva mandata kao japanski premijer ostavio neizbrisiv trag na japanskoj politici. Abe je bio japanski premijer dva puta. Prvi puta je bio premijer 2006. godine i taj mandat je završio nakon samo godinu dana zbog korupcijskih skandala u njegovoj administraciji, a drugo razdoblje njegove vladavine je trajalo od 2012. do 2020. godine. Njegove ekonomske, političke

---

² Javni dug je posljedica ekonomskog kolapsa početkom devedesetih godina 20. stoljeća, ali i činjenice da sve starije stanovništvo dovodi u pitanje buduće funkcioniranje sustava zdravstava i socijalnog osiguranja (AFP, 2020: 1).

i društvene reforme su vidljive i dan danas u politici premijera Kishide. Uz to, Abe je bio vrlo kontroverzan prema svojem odnosu prema nasljeđu Drugog svjetskog rata i uloge Japana u zločinima počinjenima prema narodima Istočne Azije. Shinzo Abe je također poznat po tome što je pokušao izvući japansku ekonomiju iz stagnacije koja već traje desetljećima. Jedan od njegovih najambicioznijih programa je *Abenomics*, program ekonomskog oporavka kojeg je predstavio premijer Shinzo Abe kada je ponovno postao premijerom 2012. godine. *Abenomics* možemo definirati kao „pristup s tri strelice: povećanje ponude novca, poduzimanje državne potrošnje za poticanje gospodarstva i poduzimanje gospodarskih i regulatornih reformi kako bi Japan postao konkurentniji na globalnom tržištu“ (Kenton, 2021: 1). Kroz ovaj program možemo vidjeti da je Abeova administracija pokušavala riješiti duboke probleme koji su pogađali japansku ekonomiju. Uz to, kroz ovaj program možemo vidjeti da kroz liberalizaciju protoka kapitala, Japan se pokušavao približiti svojem najvažnijem ekonomskom i političkom savezniku, Sjedinjenim Američkim Državama, kroz Sporazum o transpacifičkom partnerstvu (Cooney, 2018: 28). Iako je *Abenomics* važan *policy* program, za nas je puno važniji njegov odnos prema nasljeđu japanskog imperijalnog razdoblja.

Shinzo Abe je imao vrlo kontroverzan stav prema nasljeđu ratova na području Istočne Azije, ali i same japanske odgovornosti. Primjer toga smo mogli vidjeti u izjavi koju Shinzo Abe dao 2013. godine kada je rekao da je „upitno treba li se izraz "agresija" uopće koristiti za opisivanje ponašanja Japana tijekom rata“ (Rienzi, 2015: 1). Još jedan problem koji se je protezao za vrijeme Shinza Abe je problem posjeta japanskih političkih elita šinto hramu Yasukani i odavanja počasti žrtvama koji su tamo zakopani. Iako je Abe za vrijeme svoje vladavine posjetio hram Yasukani samo 2013. godine, odnos japanskih političkih elita prema hramu Yasukani je vrlo kontroverzan. Prilikom svojeg posjeta hramu Yasukani, Abe je poslao poruku mira kojom se zakleo da Japan nikada više neće krenuti putem rata, ali i da je moderni Japan izgrađen na žrtvi japanskih vojnika (Abe, 2013: 1). Problematika hrama Yasukani je posljedica činjenica da su njemu nalaze ostaci japanskih vojnika među kojima su i ostaci pogubljenih ratnih zločinca A klase kao što je primjerice general i ratni premijer Hideki Tojo. Posjet japanskih visokih političkih dužnosnika hramu Yasukani izaziva žestoku reakciju Kine i Južne Koreje zbog toga što posjeti hramu predstavljaju uzdizanje ratnih zločinaca na status heroja, ali i slavljenje japanskog militarizma (Rienzi, 2015: 1). Također, revizija japanske prošlosti nije bila reducirana na pitanje japanske odgovornosti nego se je i ono proširilo i na vrlo specifične probleme koji su bili posljedica japanske kolonijalne ekspanzije kao što je primjerice pitanje „žena za ugodu“. Primjer toga je promjena paradigme u kontroverznoj debati oko pitanja „žena

za ugodu“ gdje sada više nije fokus samo na postojanju ovog programa seksualnog ropstva i odgovornosti japanske vlade za njega, nego se u fokus stavlja i na kredibilitet Takashia Uemure, bivšeg novinara novina Asahi i Yoshiakia Yoshimia, povjesničara, koji su otkrili javnosti tijekom devedesetih ovaj mučan zločin kojeg su počinile japanske vlasti nad ženama Istočne Azije (Takenaka, 2016: 5-6). Abe je kontroverzu koristio za obračunavanje sa svojim kritičarima u novinama Asahi. Uz to, još jedan aspekt Abeovog povijesnog revizionizma je odmak od prijašnjih premijera u službenim isprikama japanske vlade za zločine koju su počinile japanske imperijalne snage. Ispriku koju je premijer Murayama dao 1995. godine je postala standardna pozicija svih vlada sve do trenutka kada je Shinzo Abe postao premijerom 2012. godine.

Kao posljedica toga „kada se činilo kao da Abe na neki način priznaje da je Japan počinio te čino ve, koristio je riječi koje su jasno pokazale kako distancira zemlju od preuzimanja bilo kakve odgovornosti ili bilo kojeg smisla da će prihvatiti odgovornost za počinjene zločine i stvari koje i dalje potiču takozvane povijesne probleme u regiji“ (Chotiner, 2022: 1).

Abe je time izdao nasljeđe povijesne isprike iz 1995. godine koje je dao premijer Murayama. Abeovo odbijanje prihvaćanja bilo kakve odgovornosti japanske vlade i propagiranje revizionističkih narativa je uzrokovalo napetosti u odnosima s državama koje su bile žrtve japanske imperijalne agresije. Za Abea, pitanje odgovornosti japanske države je bilo pitanje vlastite odgovornosti. Jedan od velikih faktora koji su oblikovali Abeov odnos prema prošlosti je nasljeđe njegovog djeda, Nobusukea Kishia, ratnog zločinca A klase i kasnije japanskog premijera, te stoga povijesni revizionizam Shinza Abea možemo protumačiti kao pokušaj restauracije obiteljske časti (Chotiner, 2022: 1).

Najznačajniju manifestaciju povijesnog revizionizma tijekom Abeove vladavine mogli smo vidjeti u području obrazovanja. Promjene u udžbenicima povijesti za vrijeme Abeove vladavine su dovele do mnogih kontroverzi, kako unutar samog Japana, a posebice od strane njegovih susjeda. Posebice se ističu kritike od strane Narodne Republike Kine i Republike Koreje, dvije države koje su najviše nastradale od strane japanskih osvajača. Kontroverza oko udžbenika povijesti je višedimenzionalna. Na jednoj strani imamo pokušaj da se veličina i težina japanskih zločina koji su počinjeni tijekom tridesetih i četrdesetih godina dvadesetog stoljeća umanje. U ovom području revizionisti žele napraviti reviziju ratova koji su se dogodili na području Istočne Azije te prikazati Japan kao žrtvu, a ne kao agresora te posljedično s time, prikazati Japan kao zemlju na koju nove generacije Japanaca mogu biti ponosne (Kingston, 2016: 3). Ovaj aspekt kontroverze oko udžbenika prošlosti je doveo do umanjivanja značaja patnje koju su pretrpile

žrtve japanske ekspanzije, kao što je primjerice bio slučaj s velikim masakrom počinjenim nad Kinezima u Nankingu 1937. godine, ali se i istovremeno izdiže patnja japanskih civila tijekom američkih zračnih napada. Uz to, kroz ovu priču o reviziji povijesti se proteže i priča o teritorijalnim pravima Japana, odnosno, „ovi udžbenici siju sjeme optuživanja oko teritorijalnih sporova Japana s Rusijom, Južnom Korejom i Kinom indoktrinirajući učenike da povjeruju da oni nisu samo vrlo važni, već i da su japanska potraživanja neosporna“ (Kingston, 2016: 3).

U cijeloj kontroverzi oko udžbenika povijesti, možemo vidjeti da je glavni cilj Abeove administracije bio promijeniti postojeći politički poredak u Japanu, odnosno, ovdje imamo situaciju da se erodira još jedan element sustava koji je postojao nakon obnove samostalnosti Japana 1952. godine. Obrazovanje je jedan od glavnih temelja funkcioniranja društva. Promjene u obrazovanju, posebice u kurikulumu nastave povijesti, nakon dolaska Shinza Abe na vlast 2012. godine su posljedica pomaka udesno u japanskoj politici. Kao posljedica toga, možemo vidjeti da je cilj reforme obrazovanja stvaranje budućih generacija Japanaca ispunjenih patriotizmom i pravim moralom za potrebe globalnog ekonomskog, ali i vojnog natjecanja (Tawara i Yamaguchi, 2017: 19). Za revizioniste poput Shinza Abea, kultura koja je proizašla iz američke okupacije je dovela do erozije tradicionalnih vrijednosti japanskog društva.

Unatoč tome, možemo reći da bitka oko kurikuluma povijesti u 21. stoljeću nije jednostrana. Među japanskom akademskom zajednicom postoji značajan otpor koji umanjuje uspjeh revizionističkih snaga. Jedan od tih procesa je bio i trilateralni program akademika, učitelja i aktivista iz Japana, Kine i Južne Koreje koji je rezultirao prvim zajedničkim udžbenikom povijesti koji je objavljen 2005. godine (Hashimoto, 2015: 130-131). Iako je ovaj proces završio neuspjehom jer udžbenik nije bio prihvaćen ni od jedne vlade, možemo reći da je dao temelje budućim nastojanjima da se proces pomirenja između ovih naroda provede kroz pisanje zajedničke prošlosti. Također, kada govorimo o debati oko udžbenika povijesti, moramo reći da je dominacija revizionističkih narativa u japanskim udžbenicima prenaplašena te da je stvarna slika vrlo komplicirana. Udžbenici povijesti koji su u opticaju u japanskom sustavu obrazovanja se razlikuju u svojoj perspektivi na određene događaje, odnosno da li se radi o revizionističkoj perspektivi ili perspektivi Japana kao agresora u udžbenicima povijesti ovisi o položaju autora udžbenika (Hashimoto, 2015: 90-91)³. To ima za posljedicu da se stvara situacija da dolazi do

---

³ U Japanu, udžbenike koji se koriste u javnim školama odabire lokalni Odbor za obrazovanje, dok u privatnim školama i na sveučilištima ta odgovornost se nalazi u rukama ravnatelja. (Mofa.go.jp, 2023: 1)

oblikovanja različitih narativa o japanskoj odgovornosti, ali i da se onemogućava uspješno suočavanje s prošlošću.

Tijekom Abeove vladavine mogli smo vidjeti najveći napad na režim uspostavljen Sporazumom u San Franciscu koji je uspostavio postojeći politički, ekonomski i društveni poredak u Japanu (Kingston, 2016: 3). Kao što smo već rekli, najkontroverzniji aspekt poretka iz 1952. godine je pitanje članka 9. kojim se Japan zauvijek odriče rata. Jedan od glavnih ciljeva nacionalističkih organizacija je ukidanje članka 9 kojim bi Japan mogao legalno posjedovati vlastite oružane snage. Revizionisti smatraju da je članak 9 japanskog ustava donio veliku nepravdu Japanu i njegovom društvu te da se ne može smatrati pravom državom. Revizija povijesti ima ulogu stvaranja situacije u kojoj Japan može postati pravom državom, odnosno da on ima vlastite oružane snage te da se oslobodi okova poslijeratnog sustava (Takenaka, 2016: 11). Za vrijeme Abeove vladavine u razdoblju od 2012. do 2020. godine, mogli smo vidjeti da se urušavaju pacifistički temelji Japana koji su proizašli iz američke okupacije. Kao posljedica toga, promjenu te paradigme možemo vidjeti u tome kada je „Abeova administracija 2015. godine donijela odluku o kolektivnoj samoobrani, interpretaciju članka 9 japanskog ustava koji bi dopustio japanskim samoobrambenim snagama da se upliću u vojne poslove kada je japanski saveznik smatran da je pod prijetnjom“ (Takenaka, 2016: 1). Promjena uloge JSDF-a i povećanje sredstava izdvojenih za obranu dovodi nas do toga da je Abe postavio temelje ponovne militarizacije Japana.

Unatoč tome, možemo reći da postoji raskorak između političkih elita i ostatka japanskog društva oko pitanja revizije japanskog ustava, a posebice kontroverznog članka 9. U japanskom društvu možemo vidjeti otpor reviziji japanskog ustava, a posebice članka 9. Najbolji primjer toga smo mogli vidjeti u reakciji na Abeovu odluku o kolektivnoj samoobrani. Donošenje ove odluke je uzrokovalo da je u ljeto 2015. godine došlo do velikih prosvjeda diljem Japana u kojima su sudjelovali deseci tisuća ljudi i koje je predvodila studentska antiratna organizacija SEALD (*Students Emergency Action for Liberal Democracy*) (Takenaka, 2016: 12). Na ovom primjeru možemo vidjeti da japansko društvo, a posebice mladi, odbijaju nacionalističke narative japanske političke elite. To nas dovodi do toga da za mnoge Japance, članak 9 predstavlja nešto na što Japan mora biti ponosan jer za njih pacifizam koji je proizašao iz ovog dokumenta čini Japan jedinstvenim u odnosu na bilo koju državu na svijetu (Takenaka, 2016: 11). Tu možemo identificirati još jednu razliku između političkih elita i običnih građana. Obični građani se protive daljnjoj militarizaciji Japana, no zbog sve nestabilnije globalne situacije, političke elite imaju legitimno opravdanje za nastavak ove politike.

Tijekom Abeove vladavine u razdoblju od 2012. godine do 2020. godine, mogli smo vidjeti najžešći napad na sustav uspostavljen pacifističkim ustavom. Spornost tog ustava se je uglavnom vezala za čuveni članak 9, no za vrijeme Abeove vladavine, spornost ustava se je protegla i na njegove druge aspekte koji osiguravaju opstanak poslijeratnog demokratskog poretka. Primjer toga možemo vidjeti u problemu slobode medija gdje je Abe žestoko napao svoje kritičare u novinama Asahi Shimbun prozivajući ih neprijateljima naroda te je kao posljedica erozije slobode medija, Japan pao s 11. na 72. mjesto u pogledu slobode medija (Adelstein, 2022: 1). Kao posljedicu toga, eksploziju kontroverzi oko povijesnog revizionizma Shinza Abe moramo smatrati jednim od glavnih elementa japanskog nacionalizma. Kada govorimo o Abeovom nacionalizmu, radi se „upravo o prekidu dugog poraza, prevladavanju kulturne traume “slabijeg Japana” koji je bio podtekst političke kulture u poslijeratnom razdoblju, te stjecanju jednakog priznanja u svijetu“ (Hashimoto, 2016: 3). Kao što smo već rekli, glavni cilj povijesnog revizionizma je stvoriti lijepu, ali iskrivljenu sliku imperijalnog razdoblja, odnosno, da se stvori slika o Japanu na koju buduće generacije mogu biti ponosne. To nas dovodi do toga da je Abeov nacionalizam i njegov napad na demokratske institucije u Japanu ostavio neizbrisive posljedice na japansku politiku i društvo.

5.2. Politička struktura i suočavanje s prošlošću

Kada gledamo politike sjećanja u Japanu, veliku ulogu u njoj ima postojeća politička struktura. Postojeća politička struktura u Japanu dovodi do toga da postoji raskorak između elita i ostalih građana u pogledu odnosa prema narativima sjećanja o razdoblju ratova na području Istočne Azije. Kao posljedica toga, možemo reći da „japanska politička elita, osobito unutar dominantne stranke LDP, naginje prema revizionističkom narativu rata“ (Saarinen, 2020: 129). Uz to, kada govorimo o političkoj eliti u Japanu, možemo reći da ona nije jedan homogeni blok te postoji jasna granica između odnosa desnih i lijevih stranaka prema odnosu na ulogu Japana tijekom ratova na području Istočne Azije. Kao što smo već rekli, u razdoblju od kraja američke okupacije pa do 1993. godine, možemo vidjeti da je priča o nasljeđu ratova na području Istočne Azije bila stavljena u drugi plan. LDP je do ovog trenutka bio 38 godina na vlasti, te nije ni u jednom trenutku vidio potrebu da se rasprava o ulozi Japana tijekom rata otvori u javnom diskursu (Ogawa, 2000: 44). Veliku ulogu u ovom dugom ostanku na vlasti su izvori moći LDP-a. LDP svoju kontrolu nad japanskim političkim sustavom temeljio na tri glavna stupa, a to su

parlamentarna većina, birokracija i povezanost s velikim kompanijama (Crespo, 1995: 200-203). Odlazak LDP sa vlasti i značajni pomak ulijevo je omogućio da se u društvu otvori rasprava o ulozi Japana u zločinima počinjenima nad stanovništvom Istočne Azije. Kao posljedica toga, možemo reći da je promjena vlasti odigrala značajnu ulogu u tome da se otvori ova rasprava. Uz to, značajnu ulogu u otvaranju ove rasprave igrale su promjene u japanskom društvu u prvoj polovici devedesetih, ali i djelovanje aktera koji su se nalazili izvan sustava vlasti kao što su primjerice novine Asahi Shimbun.

Kada gledamo situaciju danas, možemo reći da LDP ne susreće organiziranu opoziciju koja bi mogla dovesti do pozitivnih promjena. Veliku ulogu u tome ima odnos između LDP i njegovog koalicijskog partnera Kōmeitōa. Koalicijski odnos između LDP-a i pacifističkog Kōmeitōa je omogućio da Kōmeitō od LDP-a ishodi povećanje u socijalnim transferima dok je zauzvrat podržavao LDP u njegovim nastojanjima da erodira pacifistički ustav (Ravina, 2022: 1). Uz to, veliku ulogu u uspjehu ove koalicije igra i prethodno spomenuta promjena izbornog zakona, ali i metoda koju ove dvije stranke koriste za dobivanje glasova. Veliki problem za opoziciju je činjenica da je ona fragmentirana i loše organizirana, ali problem da LDP i Kōmeitō obećavaju stanovnicima okruga koji glasuju za njih više investicija (Ravina, 2022: 1). Kao posljedica toga, dominacija koalicije između LDP-a i Kōmeitōa onemogućava da se naprave pozitivni pomaci u japanskom suočavanju s prošlošću.

Za vrijeme Abeove vladavine od 2012. do 2020. godine, možemo vidjeti da su pokreti za povijesni revizionizam dobili vrlo značajnu podršku od strane političkih elita. Najznačajniji od tih pokreta je zasigurno Nippon Kaigi (Japansko udruženje). Nippon Kaigi se je pojavio 1997. godine. Organizacija je poznata po svojim kontroverznim stajalištima o japanskoj odgovornosti za zločine počinjene na području Istočne Azije. Kao posljedica toga Nippon Kaigi ima dva glavna *policy* cilja, a to su revizija mirnodopskog japanskog ustava i uspostava patriotskog obrazovanja u školama (Tawara i Yamaguchi, 2017: 2). Nippon Kaigi je povezan s mnogim članovima japanske političke elite, posebice s vladajućim LDP-om i bivšim premijerom Shinzom Abeom. Utjecaj organizacija kao što je Nippon Kaigi se je manifestirao u utjecaju na sustav obrazovanja, ali i na ostale aspekte života u japanskom društvu i politici. Također, u ovoj raspravi ne postoje samo revizionističke skupine koje žele stvoriti sliku Japana koji se časno ponašao tijekom ratnih sukoba u tridesetim i četrdesetim godinama prošlog stoljeća. U ovoj raspravi imamo aktere koji odbijaju prihvatiti revizionistički mit te pokušavaju usmjeriti japansku politiku i japansko društvo da se suoči s tamnim aspektima svoje prošlosti i da time dovede do pomirenja između Japana i naroda koji su bili žrtve njegove kolonijalne ekspanzije.

Uz novine Asahi, glavni otpor revizionističkoj politici pružaju različite organizacije civilnog društva. Uz to, ovdje se nalazi i značajni otpor akademske zajednice, kako one u samom Japanu, ali i one međunarodne (Kakuchi, 2015: 1). Također, neke malene političke stranke, kao što je primjerice Komunistička stranka Japana, pružaju politički otpor revizionističkoj politici LDP-a.

To nas dovodi do pitanja, zašto se nije pojavila pobuna odozdo za suočavanje s prošlošću u razdoblju od 1952. godine pa do danas. Glavni razlog tomu je činjenica da „iako revizionističku frakciju obuzdavaju suprotstavljene sile u japanskoj politici i civilnom društvu, ova opozicija nije dovoljno jaka da preokrene tok svoju naklonost“ (Saarinen, 2020: 130). Odnos političkih snaga u Japanu ne omogućava da se promijeni stav političkih elita u odnosu prema prošlosti. Kada to usporedimo sa slučajem u Njemačkoj, koji predstavlja najbolji primjer suočavanja s prošlošću u svijetu, možemo reći da je puno toga išlo u korist toga da se razbije zid šutnje oko nasljeđa Trećeg Reicha tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Ono što je omogućilo uspješno suočavanje s prošlošću u Njemačkoj je činjenica da su i političke elite i poslijeratne generacije željele riješiti problem nasljeđa Trećeg Reicha. Politike kancelara Adenauera i Brandta, ali i propitivanje poslijeratnih generacija o ulozi svojih roditelja u zločinima Trećeg Reicha dovele su do toga da njemačko društvo uspješno riješi “problem povijesti“. Nasljeđe Trećeg Reicha je danas sastavni dio njemačkog identiteta. Iako postoje akteri koji dovode ovaj mentalitet u pitanje, kao što je to primjerice vodstvo AfD-a, većina njemačkog naroda i političkih elita osuđuje pokušaje povijesnog revizionizma razdoblja Trećeg Reicha (Bbc.com, 2017: 1).

U Japanu nisu postajali preduvjeti koji su omogućili uspješno suočavanje s prošlošću u Njemačkoj. Kao što smo već rekli, poslijeratne generacije su bile izložene proturječnim narativima dok politička elita, posebice u dominantnom LDP-u, nije vidjela potrebu da se otvori rasprava o tamnim aspektima japanske prošlosti. To nas dovodi do toga da kada govorimo o procesu suočavanja s prošlošću „japanskim javnim diskursom uglavnom je dominirala elita, zbog nedostatka učinkovite mobilizacije civilnog društva i paralize uzrokovane s previše proturječnih narativa i premalo povjerenja u informacije“ (Saarinen, 2020: 131). Uz to, veliku ulogu u nevoljkosti političkih elita za rješavanje “problema prošlosti“ danas ima ekonomska situacija u Japanu, ali i sve nestabilnija situacija u regiji. Za političke elite, nacionalizam pruža primamljivo i jednostavno rješenje kojim se može prebaciti krivnja za ekonomske i sigurnosne poteškoće s elita na nekog vanjskog neprijatelja (Nakano, 2016: 6). Time se problem tamnih

aspekata imperijalne prošlosti ne rješava što dovodi do sve lošijih odnosa između Japana i njegovih susjeda.

Kao posljedica toga, za uspješno suočavanje s prošlošću, potrebno je bolje organiziranje među samim građanima, ali promjena same političke strukture. Unatoč tome, situacija u Japanu u pogledu suočavanju s prošlošću nije u potpunosti pesimistična. Kao što smo to vidjeli u reakciji civilnog društva oko Abeove reinterpretacije članka 9, postoje značajne struje unutar japanskog društva koje se protive nacionalističkoj politici političkih elita. To nas dovodi do toga da postoji put kojim se percepcija japanskih političkih elita može promijeniti. Primjer toga možemo vidjeti u slučaju Južne Koreje. Slučaj Južne Koreje predstavlja situaciju u kojoj su mase, a ne političke elite dovele do promjene diskursa prošlosti time što su uspjele mobilizirati golemu podršku civilnog društva (Saarinen, 2020: 131). Iz ovog primjera možemo vidjeti da postoji nada da će cijelo japansko društvo, uključujući i političke elite, prihvatiti tamne aspekte svoje prošlosti kao dio svojeg kolektivnog identiteta.

6. Zaključak

Pitanje japanske odgovornosti za zločine japanskih imperijalnih snaga nije novo pitanje, nego je zapravo problem koji je bio prisutan od kraja američke okupacije. Japan, za razliku od Savezne Republike Njemačke, nije nikada imao sustavno suočavanje s prošlošću. Također, za razliku od Njemačke, suočavanje s prošlošću nije imalo široku javnu i političku potporu tijekom razdoblja Hladnog rata. Problem suočavanja s prošlošću i prihvaćanja odgovornosti Japana i japanske vlade za zločine počinjene nad narodima Istočne Azije je stavljen iz jednog zida šutnje. Kao posljedica toga, problem nasljeđa vlastite prošlosti je postala jedna tabu tema u Japanu. Eksplozija revizionističkih narativa nakon 1995. godine je posljedica promjena koje su pogodile Japan nakon kraja ekonomskog prosperiteta, ali i pokušaja da se japanska politika oslobodi svojih hladnoratovskih okova. Društvena kriza nakon kraja ekonomskog prosperiteta je stvorila plodno tlo za širenje revizionističkih narativa. Također, veliku ulogu u tomu su igrali stavovi političkih elita. Političke elite u Japanu, posebice one u vladajućem LDP-u, smatraju da je nacionalizam i negiranje sablasti vlastite prošlosti najbolji put za rješavanje trenutačnih društvenih i ekonomskih problema. Unatoč tome, one time ignoriraju da ostatak japanske populacije smatra da pokušaj nametanja revizionističkog narativa ide u suprotnost s pacifističkim temeljima japanskog identiteta. Kao posljedica toga, među običnim građanima

postoji otpor prema procesima koji imaju za cilj urušiti sustav koji je postojao od kraja američke okupacije.

Najznačajniju ulogu u ovim procesima zasigurno je igrao bivši premijer Shinzo Abe. Za vrijeme Abeove vladavine od 2012. godine do 2020. godine mogli smo vidjeti eroziju liberalnih vrijednosti u Japanu. Uz to, za vrijeme njegove vladavine, mogli smo vidjeti da je došlo do urušavanja svih postojećih pozitivnih pomaka u tome da se Japan suoči s tamnim poglavljima u svojoj prošlosti. Najbolji primjer toga predstavlja napad na pacifistički japanski ustav kojim se Japan zauvijek obvezao da se odriče rata. Kao posljedica toga, došlo je do militarizacije Japana i promjena u japanskom političkom sustavu koji po prvi puta od kraja Drugog svjetskog rata omogućuje korištenje vlastitih oružanih snaga izvan japanskog teritorija. Ponovna militarizacija u Japanu je povezana s Abeovim revizionističkim nastupima prema prošlosti. Uz to, za vrijeme Abeove vladavine, došlo je stiliziranja kurikulumu prošlosti s ciljem smanjivanja japanske odgovornosti za zločine počinjene nad narodima Istočne Azije. Abeovo nastojanje je bilo stvoriti sliku o lijepom Japanu na kojeg će buduće generacije biti ponosne.

Unatoč tomu, Abeove politike povijesti nisu bile uspješne da promjene odnos koji obični Japanci imaju prema tamnim aspektima japanske prošlosti. Iako su glasne, revizionističke struje ne predstavljaju *mainstream* japanskog društva. To nas dovodi do toga da će se Japan jednog dana morati suočiti s tamnim aspektima svoje prošlosti. Pitanje Japana i njegovog odnosa s prošlošću, a posebice s zlodjelima koje su japanske imperijalne snage počinile na području Istočne Azije nije samo pitanje unutarnje politike Japana, nego i budućnosti odnosa sa svojim saveznicima u regiji. Sa sve lošijom političkom i sigurnosnom situacijom u svojem susjedstvu, a posebice oko teritorijalnih pretenzija Narodne Republike Kine, Japan se želi više integrirati s zemljama u regiji. Mnoge te zemlje žele još dublje partnerstvo s Japanom, no nacionalistička i revizionistička politika japanskih političkih elita predstavlja jedan veliki kamen spoticanja u tim odnosima. To nas dovodi do toga da će japanske političke elite biti prisiljene da promijene svoje stavove prema vlastitoj prošlosti. Uz to, kada gledamo japansko društvo, možemo reći da je ono barem djelomično svjesno japanske odgovornosti za zlodjela na području Istočne Azije. To nas dovodi do toga da postoji mogućnost da se u Japanu pokrene proces suočavanja s prošlošću sličan onom u Njemačkoj. Iako će za to biti potrebno puno rada od strane organizacija civilnog društva i velika volja političkih elita, taj cilj je ostvariv. Svako društvo mora prihvatiti tamne aspekte svoje prošlosti, kako ne bismo ponovili iste pogreške u budućnosti te kako bi mogli izgraditi pravedno i tolerantno društvo.

Literatura

1. Knjige i zbornici

Alexander, Jeffrey C. (2004) *Toward a Theory of Cultural Trauma* U: Alexander, Jeffrey C; Eyerman, Ron; Giesen, Bernhard; Smelser, Niel J. i Sztompka, Piotr (ur.) *Cultural Trauma and Collective Identity*. (str. 1-31). Berkeley i London: California University Press.

Banner, James M. (2021) *The Ever-changing Past: Why All History is Revisionist History*. New Haven i London: Yale University Press.

Best, Anthony (2018) *Alliances and enmities: relations with Great Britain and Europe*. U: Szpilman, Christopher W. A. i Saaler, Sven (ur.) *Routledge Handbook of Modern Japanese History*. (str. 13-24). Abingdon i New York: Routledge.

Cipek, Tihomir (2005) *Počinke li 1945. zapravo 1917.? - Historikerstreit*. U: Kisić-Kolanović, Nada i dr.(ur.) *1945. razdjelnica hrvatske povijesti*. (str. 45-57). Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

Cipek, Tihomir (2007) *Politike povijesti u Republici Hrvatskoj: Od "puška puče" do "Hristos se rodi"* U: Cipek, Tihomir i Milosavljević, Olivera (ur.) *Kultura Sjećanja: Povijesni lomovi i savladavanje prošlosti*. (str. 13-26). Zagreb: Disput.

Giesen, Bernhard (2004) *The Trauma of Perpetrators: The Holocaust as the Traumatic Reference of German National Identity*. U: Alexander, Jeffrey C; Eyerman, Ron; Giesen, Bernhard; Smelser, Niel J. i Sztompka, Piotr (ur.) *Cultural Trauma and Collective Identity*. (str. 112-154). Berkeley i London: California University Press.

Hashimoto, Akiko (2015) *The Long defeat: Cultural Trauma, Memory and Identity in Japan*. Oxford: Oxford University Press.

Sumio, Hatano (2018) *History and the state*. U: Szpilman, Christopher W. A. i Saaler, Sven (ur.) *Routledge Handbook of Modern Japanese History*. (str. 421-439). Abingdon i New York: Routledge.

Szpilman, Christopher W. A. i Saaler, Sven (2018) Japan and Asia. U: Szpilman, Christopher W. A. i Saaler, Sven (ur.) *Routledge Handbook of Modern Japanese History*. (str. 25-46). Abingdon i New York: Routledge.

Tucker, Avierez (2008) Historiographic Revision and Revisionism: The Evidential Difference. U: Kopeček, Michal (ur.) *Past in the Making: Historical Revisionism in Central Europe after 1989*. (str. 1-15). Budimpešta: Central European University Press.

Wilson, Sandra i Cribb, Robert (2018) Japan`s colonial empire U: Szpilman, Christopher W. A. i Saaler, Sven (ur.) *Routledge Handbook of Modern Japanese History*. (str. 77-91). Abingdon i New York: Routledge.

Yang, Daqing (2001) The Malleable and the Contested: The Nanjing Massacre in Postwar China and Japan. U: Fujitani, T., White, Geoffrey M. i Yoneyama, Lisa (ur.) *Perilous Memories: The Asia-Pacific War(s)*. (str. 50-86). Durham i London: Duke University Press.

2. Znanstveni članci

Arakawa, Ken-ichi (1997) The Cold War and the Foundation of the Japanese Self-Defense Force. *Army History* 41(1): 10-15.

Cooney, Kevin (2018) No More Passing. *Asia Policy* 13(4): 24-29.

Crespo, José Antonio (1995) The Liberal Democratic Party in Japan: Conservative Domination. *International Political Science Review* 16(2): 199-209.

Delaye, Dijana (2015) Suočavanje s prošlošću. *Međunarodne studije* 15(2): 61-77.

Hashimoto, Akiko (2016) Nationalism, Pacifism, and Reconciliation: Three Paths Forward for Japan's "History Problem". *Asia-Pacific Journal: Japan Focus* 14(20): 1-13. <https://apjif.org/2016/20/Hashimoto.html/>. Pristupljeno 06. srpnja 2023. godine.

Ishikawa, Akihiro (2002) Modernization: Westernization vs. Nationalism — A Historical Overview of the Japanese Case. *Development and Society* 31(2): 281-288.

Kasapović, Mirjana (2019) Povijest, povijesni revizionizam i politike povijesti. *Časopis za suvremenu povijest* 51(3): 939-960.

- Kingston, Jeff (2016) Nationalism in the Abe Era. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus* 14(20): 1-5. <https://apjif.org/2016/20/Kingston.html/>. Pristupljeno 18. lipnja 2023. godine.
- Mullins, Mark R. (2016) Neonationalism, Religion, and Patriotic Education in Post-disaster Japan. *Asia-Pacific Journal: Japan Focus* 14(20): 1-12. <https://apjif.org/2016/20/Mullins.html/>. Pristupljeno 08. srpnja 2023. godine.
- Nakano, Koichi (2016) Contemporary Political Dynamics of Japanese Nationalism. *Asia-Pacific Journal: Japan Focus* 14(20): 1-13. <https://apjif.org/2016/20/Nakano.html/>. Pristupljeno 06. srpnja 2023. godine.
- Nozaki, Yoshiko i Salden, Mark (2009) Historical Memory, International Conflict, and Japanese Textbook Controversies in Three Epochs. *Journal of Educational Media, Memory, and Society* 1(1): 117-144.
- Ogawa, Shuko (2000) The Difficulty of Apology: Japan's Struggle with Memory and Guilt. *Harvard International Review* 22(3): 42-46.
- Oh, Ingyu i Ishizawa-Grbić, Douglas (2000) Forgiving the Culprits: Japanese Historical Revisionism in Post-Cold War Context. *International Journal of Peace Studies* 5(2): 45-59.
- Passeri, Katja Nadine (2019) Historikerstreit. *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti* 10(10): 123-126.
- Saarinen, Kaisa (2020) The factionalisation of memory in Japan. *St. Anthony's International Review* 15(2): 120-135.
- Sadao, Asada (1995) The Mushroom Cloud and National Psyches: Japanese and American Perceptions of the A-Bomb Decision, 1945-1995. *The Journal of American-East Asian Relations* 4(2): 95-116.
- Singsank, Lauralei (2020) Massacre or Genocide? Redefining the Sook Ching. *Oregon Undergraduate Research Journal* 17(1): 76-108.
- Takenaka, Akiko (2016) Japanese Memories of the Asia-Pacific War: Analyzing the Revisionist Turn Post-1995. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*. 14(20): 1-16. <https://apjif.org/2016/20/Takenaka.html/>. Pristupljeno 18. lipnja 2023. godine.
- Tawara, Yoshifumi i Yamaguchi, Tomomi (2017) What is the Aim of Nippon Kaigi, the Ultra-Right Organization that Supports Japan's Abe Administration? *The Asia-Pacific Journal:*

Japan Focus 15(21): 1-22. <https://apjff.org/2017/21/Tawara.html/>. Pristupljeno 06. srpnja 2023. godine.

3. Članci s *online* portala

Adelstein, Jake (2022) Shinzo Abe Was 'Trump Before Trump'—Except He Pulled It Off. <https://www.thedailybeast.com/shinzo-abe-was-japans-donald-trump-before-trumpexcept-he-pulled-it-off/>. Pristupljeno 18. lipnja 2023. godine.

AFP (2020) Japan's debt mountain: How is it sustainable? <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/business/japans-debt-mountain-how-is-it-sustainable/articleshow/76298563.cms?from=mdr/>. Pristupljeno 22. kolovoza 2023. godine.

Bbc.com (2017) German fury at AfD Hoecke's Holocaust memorial remark. <https://www.bbc.com/news/world-europe-38661621/>. Pristupljeno 20. lipnja 2023. godine.

Chotiner, Isaac (2022) How Shinzo Abe Sought to Rewrite Japanese History. <https://www.newyorker.com/news/q-and-a/how-shinzo-abe-sought-to-rewrite-japanese-history/>. Pristupljeno 23. srpnja 2023. godine.

Dowell, Pat (2010) Shelter Under The Swastika: The John Rabe Story. <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=127482829/>. Pristupljeno 04. srpnja 2023. godine.

Fukuya, Shu (2023) How the Japan-South Korea Normalization Reshaped Both Countries. <https://thediplomat.com/2023/05/how-the-japan-south-korea-normalization-reshaped-both-countries/>. Pristupljeno 31. srpnja 2023. godine.

Harper, Tim (2009) Japan's gigantic second world war gamble. <https://www.theguardian.com/world/2009/sep/07/japan-imperialism-militarism/>. Pristupljeno 03. srpnja 2023. godine.

Hasegawa, Kenji (2022) Japanese Socialism Was a Powerful Force Until It Lost Its Political Bearings. <https://jacobin.com/2022/12/japan-socialist-party-social-democrats-ldp/>. Pristupljeno 20. lipnja 2023. godine.

He, Yanan (2017) The Bitter Legacies of the 1972 Sino-Japanese Normalization Talks. <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/the-bitter-legacies-the-1972-sino-japanese-normalization-talks/>. Pristupljeno 31. srpnja 2023. godine.

Hu, Elise i Domonoske, Camila (2016) Obama Makes Historic Visit To Hiroshima Memorial Peace Park. <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2016/05/27/479691439/president-obama-arrives-in-hiroshima-the-first-sitting-commander-in-chief-to-vis/>. Pristupljeno 27. lipnja 2023. godine.

Kakuchi, Suvendrini (2015) Scholars welcome global challenge to revisionism. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20150512145634690/>. Pristupljeno 01. kolovoza 2023. godine.

Klepo, Marina (2023) 'Bili su zemlja budućnosti, izgledalo je kao da će pokoriti svijet, a onda je došlo do velikog kraha'. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/bili-su-zemlja-buducnosti-izgledalo-je-kao-da-ce-pokoriti-svijet-a-onda-je-doslo-do-velikog-kraha-15297950?fbclid=IwAR15GYcwzZUiWDRtWw6Gk7YQOqQ8FmhOrsa9w88vIxYtjmb7DctnmrkNTaA/>. Pristupljeno 18. lipnja 2023. godine.

Ravina, Mark J. (2022) The Success and Survival of Japan's Liberal Democratic Party. <https://www.wondriumdaily.com/the-success-and-survival-of-japans-liberal-democratic-party/>. Pristupljeno 20. lipnja 2023. godine.

Rienzi, Greg (2015) Other Nations Could Learn From Germany's Efforts to Reconcile After WWII. <https://hub.jhu.edu/magazine/2015/summer/germany-japan-reconciliation/>. Pristupljeno 04. srpnja 2023. godine.

Sakakibara, Ken (2023) Japan ranks last among developed states regarding gender equality. <https://www.asahi.com/ajw/articles/14852796/>. Pristupljeno 04. srpnja 2023. godine.

Sposato, William (2022) Japan Is Getting Real on Security After Ukraine. <https://foreignpolicy.com/2022/06/24/japan-nato-china-ukraine-kishida/>. Pristupljeno 18. lipnja 2023. godine.

Yamaguchi, Mari (2022) 'Hopeless': Japan's weak opposition no match for ruling LDP. <https://apnews.com/article/technology-elections-japan-tokyo-parliamentary-d58bd38e1ad061d0a4e9447cca220797/>. Pristupljeno 20. srpnja 2023. godine.

4. Film

Honda Ishiro i Kayama, Shigeru (1954) *Godzilla*. Tokio: Toho Company, Ltd.

5. Ostale mrežne stranice

Abe, Shinzo (2013) Statement by Prime Minister Abe - Pledge for everlasting peace. https://japan.kantei.go.jp/96_abe/statement/201312/1202986_7801.html/. Pristupljeno 09. kolovoza 2023. godine.

Adst.org (2016) Beginning of a Beautiful Friendship: The 1951 Treaty of Peace with Japan. <https://adst.org/2016/10/japan-world-war-ii-peace-treaty-macarthur/>. Pristupljeno 03. srpnja 2023. godine.

Kenton, Will (2021) Abenomics: Definition, History, and Shinzo Abe's Three Arrows. <https://www.investopedia.com/terms/a/abenomics.asp/>. Pristupljeno 18. lipnja 2023. godine.

Mofa.go.jp (2023) How a Textbook Becomes Part of a School Curriculum. <https://www.mofa.go.jp/policy/education/textbooks/overview-1.html/>. Pristupljeno 10. kolovoza 2023. godine.

Theholocaustexplained.org (2023) Postwar trials and denazification. <https://www.theholocaustexplained.org/survival-and-legacy/postwar-trials-and-denazification/de-nazification/>. Pristupljeno 03. srpnja 2023. godine.

Sažetak

Problem povijesti u Japanu predstavlja jedan od najznačajnijih društvenih raskola u japanskom društvu. Ovaj problem se je posebice aktualizirao nakon što je na vlast u Japanu došao Shinzo Abe, najznačajnija politička ličnost modernog Japana. Unatoč tomu, problem suočavanja s prošlošću u Japanu nije novi proces, nego je posljedica procesa koji traju od japanske kapitulacije 1945. godine. Veliku ulogu u ovom produbljivanju ovog problema je imala politička struktura u Japanu, a posebice odnos dominantne Liberalno demokratske stranke prema nasljeđu japanske kolonijalne ekspanzije. Dominacija Liberalno demokratske stranke japanskim političkim sustavom onemogućuje da japansko društvo uspješno probavi tamne aspekte japanske prošlosti. Problem sa suočavanjem s prošlošću u Japanu je dodatno kompliciran time što zemlja susreće problem dugotrajne ekonomske stagnacije, sve nestabilnije sigurnosne situacije u regiji, ali i željom političkih elita da se Japan oslobodi okova poslijeratnog političkog poretka. Kao posljedica toga, za rješavanje problema povijesti u Japanu će biti potrebno puno posla i angažmana svih segmenata društva.

Ključne riječi: Japan, Shinzo Abe, suočavanje s prošlošću, politička struktura i Liberalno demokratska stranka

Summary

The problem of history in Japan is one of the most important social divisions in Japanese society. This problem was particularly topical after Shinzo Abe, the most important political figure in modern Japan, came to power in Japan. Nevertheless, the problem of dealing with the past in Japan is not a new process, but is the result of a process that has lasted since Japanese capitulation in 1945. The political structure in Japan played a major role in deepening of this problem, especially the relationship between the dominant Liberal Democratic Party and the legacy of the Japanese colonial expansion. The dominance of the Liberal Democratic Party in the Japanese political system prevents Japanese society from successfully digesting the dark aspects of Japan's past. The problem with facing the past in Japan is further complicated by the country facing the problem of long-standing economic stagnation, the increasingly unstable

security situation in the region, and the desire of political elites to free Japan from the shackles of the post-war political order. As a result, to solve the problem of history in Japan will require a lot of work and engagement from all segments of society .

Key words: *Japan, Shinzo Abe, facing the past, political structure and Liberal Democratic Party*